

ЮЛІАН БЕСКИД

СВЯТА
РІДНА ЗЕМЛЯ

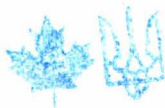
Воно так іде ще від академічного
Дому у Львові - збраталися двоє -
Григорак і Лемко "Джудіан"
та гафо, бо світ крапкий
і життя в дружбі веселе
на мшці пам'ятку

Юліян Бескид
СВЯТА, РІДНА ЗЕМЛЯ

Григораківі

Григораківі

20. травня 1966

Канадсько-Український Літературний Центр

Канадський Інститут у Львові, Львів, Україна

БІБЛІОТЕКА ЛЕМКІВЩИНИ Ч. 1

ЮЛІАН БЕСКИД

Свята, рідна земля

Ілюстрації арт. М. Левицького

ВИДАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ ЛЕМКІВЩИНИ

Торонто

—

1966

—

Пассейк, Н. Дж.

I.

Сніжок уже спопелів і на беріжку з'явилися пахучі фіялки. І річка скинула свої крижані мости та дід Онисим пішов уперше після довгої зими оглянути свою пасіку. Приємно й весело було, скрізь пахло весною; на ліщині розцвілись довгі медові коси й білі базьки на лозах.

Ніяк не міг збагнути Данилко, — таке чудо діється довкола. — А як росте трава? Та ж ще передучора сіра піна лежала від снігу в саді, а тут уже десь нагло все ожилося, сніжинки одна біля одної вискакують з-під землі; вирвався з рук господаря буланій лошак і як стріла помчав межею в поле; кітка виносила малі свої котенята грітися на присбі до сонця; сорока прутики збирала на подвір'ї та високо, на тополі городила гніздо; дзеленькало в кузні й коваль клепає леміші й довгі чересла до плугів, бо ще тепліший повіє вітерець і господарі пойдуть орати ріллі, щоб родився пахучий хлібець.

— Мамочко, — прибіг веселий Данилко з городу до хати, — я позбирав поломане гилля в саді, заніс овечкам сіна й води до загороди, позамітав обору — видився хлопчина в очі своєї мами й просив: — Можу я побігти до діда на пасіку й завжди кожніське ваше слово послухаю; не бачив я ще ніколи того дідового чуда з Божими мушками.

— А з книжкою що буде? — засміялася Данилкова мати, погладила його по голівці та впімнула: — Лиш не заліз десь у болото та не дровичся з бджолами.

Поцілував урадований хлопчина матусю в руку та наче б позиченими в метелика крилами полетів і побіг за городи на долинку за Княжою гіркою до дідової пасіки.

Розстібнув дід Онисим свою сорочку на грудях і пильно провірював вулик за вуликом. Він прикладав своє вухо до стінки вулика й слухав, чи бджілки добре пере-

зимувалися та здорові й моцні збудилися з новою весною.

Аж задихався Данилко й — Дай Боже щастя! — промовив на привіт до дідуся.

— Добре, добре, синочку, — ще пильніше дідок метнувся до своєї першої весняної праці, — ходи близенько, не бійся, не вкусить тебе бджілка. Поможеш мені, мої старі пальці не дуже мені вже служать. Ось-де мищинка, побіжи на дорогу, набери лепкуватого болота, поліпимо щілини, бо може ще об'явиться морозець і пропали б мої працівниці золоті.

Тіпалося з радости серце в Данилка й він аж губи легко відчинив, щоб іще краще злапати кожне дідове слово й дідову думку.

— Деколи голодна й лакома жовна любить убігти в пасіку та гострим своїм дзьобом, як сверлом, проб'ється досередини вулика й довгим своїм язиком — мов солодкою лопаткою — вибере та поїсть усі бджоли.

— А що тоді робити? — не знав Данилко.

— Убити дятеля-жовну, шкода, бо це дуже пожиточна птаха й чистить овочеві дерева від усяких насіком; видобує з-під кори дерева лярви¹⁾ різних гусениць, що обгризають листки на дереві, з'їдають цвіти й тоді нема ані грушок, ані яблук на деревині, хоч яблунька прекрасно зацвила на весні. — Мовив і оповідав дід Онисим, а Данилко з усіх боків підходив до круглих бджоляних хаток і, набравши на великий палець правої руки лепкуватиці з мищинки, тішився, що не так легко прийдеться жовні продовбати вулик, коли щільно заліплені всі шпарини.

— То, як ви, дідусю, збагнули так багато різного й знаєте кожне до ладу? — приблизився хлопчина до діда, який підніс догори засувку на очку вулика, крізь яке одна за одною висковзувалися бджілки й зразу швиденько, — наче пробуючи після довгого зимового сну, — бігали біля віконця, свої крильця розширяли й замикали та полетіли зразу за сад і потім далі й далі, ген десь далечко аж за ріку.

---

¹⁾ З яєчка гусениці й метелика постає лярва, з якої вилягаються - дозрівають молоді гусениці, або метелики.

— Пергу²⁾ збирати, — промовив дідок і тішився, що його робітниця здорова вийшла з зими, — до ліса полетіли; смереки цвітуть тепер і з того квіту бджілки збирають жовтий пилок поправити свої хатки - вощину, поліпити нові чашечки-комірки на новий мед і для своїх молодих бджолят.

— А вітер їх подорозі не зіб'є й не поломить їм крильця? — збоявся Данилко; він ішов десьто під осінь з хлопцями до соснового ліса знаходити рижки, то мусів за руку держатися старшого й більшого від себе хлопчика, щоб не трутив його вітрище до борозни. — А ці бджолята такі манюсенькі, то як їм долетіти до смерекового ліса?

— Вони поміж вітром уміють летіти, — засміявся дід і пестливо дивився на свого малого помічника, — то Бог уже так усе сотворив, що кожна найдрібніша комашка має своє місце в своєму житті; бачиш, у цій нашій прекрасній природі, що її збудував своїми руками Господь Бог, відвічно панує лад, порядок, — задумався на часок дідусь і якби в серці молився, — от, бачиш, дитино, який чудовий наш світець; збудилася земля, жайворонок, ген, вище наших гір, високо під самим небом на крильцях пливе й весні пісню співає...

Бачив Данилко, мов маленьку цяпку, того співця на прозорій блакиті неба та якби це вже давно вродилося в його серці, і вітру-вітерцю пахощі чув, пахощі - аромат землі; тої рідної української землиці, що й пахучий хліб родить і золотим серпанком у гаях і в гайліссі, на межах і левадах Божим мушкам бджілкам на килимах квітів розстеляє келихи пахучого лікуючого нектару, патоки-меду, для немічних і хворих силу, сліпцям зір і на всякі терпіння цілющий балзам.

Стояли побіч себе малий хлопчина Данилко й сивоволосий дідусь Онисим, що зовсім був подібний до того святого, що сидів біля Ісуса Христа, як Він проповідував і вчив нарід, а ця ікона висить у нашій церкві над крилосом і зовсім той ученик Христа подобен на діда Онисима.

---

²⁾ Перга — це жовтавий пилок на весняних бруньках ліщини, на перших шульках смерік і на базьках лози (пізніше весною на різних квітах у полі й в гаях).

— Діду, — несміливо промовив Данилко, — а де у вас узялося таке, що про бджолят усяку їх звичку знаєте, чуєте, як земля пахне й ласкоче вітрик? І жайворонка, — не знав далі хлопчина, — і небо?

Погласкав дід м'якою своєю рукою голівку хлопчини та й сам задумався: — То воно це все так якось, якби прямо від Бога приходило. Часом і не думаєш, а воно само об'явиться. І дивишся, дитино, на людей, на все живе, що доокола нас, на поля й ліси, на ріллі, коли вони своїм колоссям низько кланяються наче до молитви, то й в голові снуються як прядиво одна по одній думки й якби ти вже наперед знав — може воно в серці зродиться, в нашій крові й до розуму ясним приходить. То ніяк інакше немож розгадати того; такий дар маємо від Бога...

— А я вам, дідусю, завжди прийду помагати, — осмілився ще хлопчина, — мама пустять мене, бо я їх слухаю й всю свою роботу в хаті зроблю, то ви мені ще мусите сказати, — а чи можна їсти пергу, а як не заблудять ластівки, що вертаються до свого гнізда десь з далекого теплого краю, — а як риба в воді взялася, — а чому ліс чорніє, — а наша кітка котенята надвір повиносила й вони не нявкали, що вона їх зубами покусав, — а де дівається сонце, коли воно піде за гору та його не видно, — а чому білим павутинням обмотані корчки, — хто так дрібненько вміє прясти? — питався Данилко та пильно помагав дідові пасічникові пантрувати біля цих малих хатинок, що в них роблять мед працьовиті бджілки. — А скажете мені, — просив хлопчина, — дідусю? — Люди йдуть до людей по розум, — думаючи хвилину, сказав дідок Онисим, — одна людина не годна всього знати, але всі люди знають дуже багато. З молоду ходив я далекими світами, бо такі були деколи роки, що градова туча вимолотила все збіжжя на пеньку й голод панюшився в селі, або не зародило, то треба було в світі шукати праці-прожитку й додому принести поміч. То ж не одне між людьми чулося, бачилось і з того поставала наука й досвід, — а на твій розум, — дивився дід в очі Данилка, що горіли від цікавості, — це знання. І ніколи не соромися, дитино, запитатися старшого від себе про те, чого не знаєш і про що сумніваєшся.

— Ще краще потепліє та підсохнуть межі, — продовжав дідусь, — я тебе поведу на нашу Княжу гірку й з горбка, як на долоні, будеш бачити ціле наше село; всі каплички при дорозі за селом, хатини здовж берега річки, стару нашу церковцю й приходство; де живе наш старенький Отець Духовний, що ще твого тата й маму хрестив, коли вони породилися й тебе також ми до нашої церковці носили до хресту. Пам'ятаю, як сьогодні, зима — тому вісім літ — люта була, а мороз аж вовків з лісів виганяв, то я запряг до копаниць³⁾ коника й ми з твоїми хрестними батьками-нанашками їхали до церкви тебе хрестити. Аж іскрилося з-під саней від морозу, бо щойно скрутив старий рік на новий та й ще недалеко до повні місяця було. Ось і бачиш, дитино, — пристанув дід Онисим, поглянув дококола своєї пасіки й принаглив, — час нам кінчати працю. Незабаром буде смеркатися; підемо вже додому. Я сам і за тиждень був би не зробив тої всієї роботи, що ти, синочку, мені поміг.

Подорозі вступили ще вони до дідової хати — а це тобі глечик меду за пильну поміч і маму здорови, дитинко, та подякуй їй від мене за доброго робітника.

---

³⁾ Копаниці — дерев'яні сані, зроблені з бука або граба — (це тверде дерево) викопаного з корінням, щоб сані мали зпереду заокруглення (яке хоронить погонича й подорожніх на санях перед снігом з-під копит коня, що тягне й біжить з саньми).

II

Вчасна була й прекрасна весна, тепла погода й дощик завжди падав під ніч. Зазеленіли сади й м'яким трав'яним килимом застелилися луки, горбки й сіножаті. Недужий і хворий обачився б від пахощів землі, від нектару зілля й прохолоди, що високими сірими стовпами передавалась з лісів, де сокира ще не ходила та людська рука не надщербила краси заєдно зелених українських і наших з діда прадіда княжих лісів, борів і гущавин.

На добрі два пальці вистрілила в висоту озимина й мов фіолетно-зеленькуваті перця вкрили весняні ріллі — яра пшениця, ячмінь, овес і коноплі та льон почали теж сходити. Черешні вдягнулися від стіп до голови рожево-молочним квітом і Великдень відсвяткували люди радісно, набожно; далеко було ще до сходу сонця, коли на горбочку в церкві старенький Отець Духовний благословив свій народець і кропив свяченою водою паску, сир, масло й кобаску; то Данилкові, що стояв біля своєї матусі й держав кошичок з свячениною, на руки й на лице капнула ця водичка й він тішився, бо казали старі люди, що від свяченої води об'являється здоров'я, веселість і щастя. І кришанки, якби на них роса сіла, теж посвячені були врочиство. Бігали ще діти від хати до хати, просили писанок і гамірно та гучно було біля дзвіниці; дівчата побралися за руки, а хлопчиська лізли високо на банти й не мотузом, але в руки взявши важке серце дзвона, баламкали-дзвонили на всі сторони світу, бо сьогодні раз у році великому й малому, дозволено дзвонарем бути:

— Христос Воскрес! Воістинно Він воскрес!

Обновили себе всі люди з радісним Христовим воскресенням і земля відродилася з теплою весною; навіть — якби насилу хотілось бути лихому та пакість¹⁾ декому зробити, то як серед цього Божого чуда — нового життя

---

¹⁾ Пакість, пакостити — лихий вчинок, лиха поведінка, робити лихо, лиходіяти.

могла б приблукатися недоріччя вигадка, що людина потрапить бути недоброю?

Мов плиска²⁾ по камінчиках — біг зі школи Данилко та підскакував на одній нозі й радів своєю живою радістю, бо він напам'ять знав і пливко відговорив ціле від кінця до кінця молитовне моління "Вірую во єдиного Бога Отця" та ані не загикнувся, вимовляючи кінцеве "Чаю воскресення мертвих і жизни будущего віка, Амінь". І срібний медалик, що його школяр одержав за пильність у науці від Отця Духовного — за добру поведінку й добрі осягн в релігії, — Данилко держав у правій жменці цей даруночок і аж задихався, щоб і матуся його тишилася та була весела й щаслива. А він десь одного дня бачив, що в неї заплакані очі, то аж серденько в його захололо: — Матусю, а чого ж Ви засмутилися, бануєте, плачете? Я скоро виросну та й всю роботу пороблю.

— Соколик ти мій любий, мале мое сокола, — раділа матуся й м'якою своєю рукою — найкращою в світі, бо нема теплішої та ніжнішої від матусиної руки жодного більшого скарбу, — мати ніжно гладила по голівці свого сина й слухала його і своєї радості про школу, про сріблистий медалик.

— Овечки сами паслися, — оповідав матусі хлопчина, — ані разу не тікали від мене, то я читав наголос і само хапалось голови: наша головна молитва й про Бога Отця, і Сина й Духа Святого...

— А не будете вже ніколи, мамочко, плакати? — обі руки цілував хлопчина своєї мами й дивився в її стурбовані очі.

— Не буду, не буду, — пригорнула мати свого сина до грудей та хоч як чергувались у її серці смуток і радість, — коби лише наші няньо здорові були...

— Я вже проробила всю хатню крутанину й піду, — мовила спокійно мати, — розсаду³⁾ переполю та щобіль-

---

²⁾ Плиска— маленька сіра птаха з довгим хвостиком увихається на беріжках ріки та лапає комахи й визбирює різні хробачки з землі.

³⁾ Розсада (росада) — з насіння вирощені малі корчички напусти, буряків, до пересаджування з малої грядки в рядах на глибоко з'ораній ріллі.

шу пересаджу на загоні над лукою. А ти, побіжи до діда, може їм тебе треба буде... — не докінчила вона, бо враз відчинилися двері та дід Онисим промовив від порога: — Слава Ісусу Христу! — вітаючися з домашніми.

— А, як ви дідусю знали, що ми про вас говоримо? — врадувався Данилко, кланяючися старикові.

— Про вовка промовка, — засміявся дід, — роботи ще такої пильної нема багацько, то я собі подумав — добре буде принести з ліска м'якої березини, заки берези не пускають ще листків і сплести вінки до обори, до хижі. І тому я зайшов до вашої хати, попрошу — думав я, — і веселіше вдвох нам буде за гіркою з хлопчиною.

— Але слухай, Данилку, пильно дідуся, — пригадала мати, — і не баріться пізно до ночі.

Зазуля здалека побачила їх обох і зчугнула з гильки на груші та полетіла аж за першу межу й сіла на ліщині. Ку-ку, — почала вона кувати й Данилко до двадцять нарахував цих зазулиних кличок.

— А чому вона не співає й цірінькає, як інші пташки? — дивувався Данилко й підскакував, мов зайчик, спереду свого доброго дідуся.

— Бо то їще тоді було, дитино, — почав оповідати дід, — як нехристи жида засудили Ісуса Христа й вели Його на смерть, один милосердний християнин сховав залізни гострі цьвоки, якими погани за руки й ноги приковували до високого хреста невинно засудженого; той християнин знав, які то страшенні терпіння чекають Христа й думав, що без цьвоків не зможуть люті нехристи розп'яти Сина Божого. А не було вблизи іншого свідка, бо хтось підглянув і доніс жидам — де є цьвоки — то вони оглядаючися довкола, на гилці дерева зобачили сіру й одну чорну пташу, що весело цірінькала, та їх визвали свідчити: — Котра з вас правду скаже? І чорна ворона закрякала "Крав-крав-крав! А сіра птаха собі "купив, купив"... — То відсьогодні, — промовив якийсь голос, — ти вороно, за твою неправду, до кінця світа будеш у смітниках порпатися й твого веселого співу вже ніхто не почує. — А ти, сіра, заєдно будеш тинятися без свого гнізда й на весні визбирувати найпоганіші гусениці...

— Дуже негарно брехати й брехунів ніхто не любить, — мовив дід і сам дивувався, — навіть твердий камінь у

потоці вода виокруглить і він уже не каньчастий... А Бог мусів і гордих янголів з неба вигнати... Чом цапками⁴) стають люди, хіба ж це аж така штука — добрим бути?

— Діду, дідусю, — голосніше скликнув Данилко, — а тут між корчами грубі мури й одвірок⁵)...

— З непам'ятних віків і тільки земля могла б одна виявити, — мовив сивоволосий дідусь Онисим, — що в її лоні заховане й записане.

Вони вдвох підійшли ближче та докоола обійшли ці грубі камінні мури-звалища⁶).

— То ж і тому називається, — пристанув дід, — ця наша гірка Княжою, бо колись вони — українські князі володіли нашими багатими в життя й заєдно зеленими горами. Чи сам володар князь жив осьде в цих колись кріпких мурах на цій горі, чи з свого города Сянока⁷) з великого замку приїздив сюди до своїх вільних людей-боярів лицарів, що боронили наші землі перед ворогами, — годі збагнути, чи сказати. А ця над потоком рівна долина, — дід рукою показував Данилкові, — це — Княж-поле. — А знаєш, дитино, то наша земелька — якби велике дзеркало, тільки треба з нього навчитися читати й бачити всю правду. Не віднині зачався наш Божий світ і наш рідний край. З перед тисячу літ ми тут живемо.

Вони йшли далі й дідусь оповідав: — Від цих мурів, або десь з-під їх склепінь була під землею доріжка до іншого замку в лісі, бо якби вороги були сильніші й здобули цей перший замок, то наші оборонці — княжі лицарі тим підземним коридором переходили до сильнішої своєї кріпості в густій лісі й не так легко було напасникам здо-

---

⁴) Цапками — догори ногами, навиворіть, якби навмисно.

⁵) Одвірок — отвір у мурованій стіні на ворота, двері.

⁶) Камінні звалища — свідки давнини скрізь розсіяні на найдалі на захід висуненій українській землі Лемківщині, що від тисячу й більше літ боролася проти чужої польської займанщини.

⁷) Сянік — найбільше українське місто на Лемківщині, досьогодні має на стрімкій горі над рікою Сяном (званою теж Срібнолентий) княжий замок, на якому колись жив український князь Роман, княгиня Анна з своїми синами та інші князі й бояри лицарі.

бути цю твердиню. Що велася завзята боротьба, то й річка про те каже, бо звідкіля взялася б назва цієї річки, що грубий ліс відмежує від наших загайників і зветься Полонник?! Отже мусіли наші князі добре громити ляхів⁸⁾ та давши їм доброго прочухана, над річкою — бачиш ці високі скелі, — паличкою показував дідок, — легко було полонених сторожити, бо по стрімкій стіні ляшок не полізе, а з боків вартові стояли.

— Діду, — запитався хлопчина, коли вони йшли горбком до березового ліска, — а хто такі гори каміння наскидав і нагромадив на цих полянках? Оранини, ані загірців тут не видно, щоб люди з поля каміння визбирали...

— Не з оранини, ні, дитино! — пристанув дід і трохи замислився: — Сива це старовина. Ніхто з села не важиться бурити й розкидати ці каміні кургани. Тут, ще з передхристиянських часів поховані наші прапредки. І ці їх могили — найкращий свідок, що його наша рідна українська земля записала в своїй книзі — звідкіля та хто ми тут на княжій землі Данила, Романа, Ляборця...

— Маєш мою кривулю⁹⁾, пригни, Данилку, — просив дідусь, — цю гильчку та я сокиркою її відрубав.

— І на мотуз скидай рівно березину, відрубаним удолу, а гильками верхом.

— А скільки років може бути, — хотів знати хлопчина, — з того часу, коли перші — як ви дідусю мовите — прапредки тут жили?

— Не років, дитинко, не років, але десятки століть перед нами, — призадумався дід Онисим, — громадами вони жили; може ще й хліборобства не знали... З пастирства й ловів жили... А може й хат будувати не потребували, бо й зима не мусіла бути така студена, як теперічка¹⁰⁾... Хоронили своїх небіжчиків подалі від свого житла й на горбовинах та накривали ці могили камінням, щоб хижі звірі не могли їх вигребати. Бо пошана до померших

---

⁸⁾ Ляхи — стара назва для поляків (вони кажуть, що їх наріччя виводиться від якогось Леха, що перший прийшов у доісторичних часах над ріку Вислу та розвів плем'я ляхів-ляхів).

⁹⁾ Кривуля — паличка до руки, загнана згори, щоб краще нею старшій людині підпиратися.

¹⁰⁾ Теперічка — сьогодні, під сучасну пору.

була в них на першому місці. — Скинув з своєї голови дідусь капелюх, бо зіпрів, рубаючи березину.

— А і ти, Данилку, — пристанув у своїй праці дід Онисим, — коли великий виростеш і поїдеш до великого міста, то, якби ти хотів знати, які люди живуть у цьому місті, і піди зразу на цвинтар і подивися, чи в пошані могили їх померших, чи позамітані стежинки між могилками, чи квітами замаєні гроби? З того починається те, що вчені назвали культурою. — Дідусь полинув своїм зором десь у далечину, якби шукав у своїй пам'яті найкращих картин з минулого.

— Чорніє вже ліс, — пригадав собі дідок, — додому нам пора; ще матуся не пустять нас до хати, — він засміявся та взяв більшу в'язанку березових прутиків, сокирку заховав за свій широкий шкіряний пояс і кривульку взяв у праву руку.

— Дідусю, а можуть вони, — Данилкові моторошно чомусь ставало, — вовци¹¹⁾ вийти з чорного ліса?

— Но, но, того не бійся, хлопче, — взяв дідусь Данилка за руку, — серед лютої зими може десь заплентався б вовчище, але не в цю пору. — Та й сокирку маємо, — засміявся дід весело й сам радий був з цієї прогулянки й повними грудьми пив пахощі смерекового чорнолісу.

В долині, здовж річки білілися, мов крашанки, хатини й Данилко міг на пальцях порахувати кожну хижку. І дідусеву між грушами-яблуньками з оборіжком біля дороги, мамину біля смерекового гайку; три срібні верхівки між струнками кедрами нашої церкви; всі доріжки й стежки поміж хатами; стрімкі скелі Вислока; чорний грубезний хрест на Кичері й громада-громада білих овечок на високому небі — хмаринок. — То, наче б малярі повиходили на це голубе небо й в ясьмінові кожущки прибрали бараньчків над чорним бором; багряними райдужками, пеленами сніжинок...

Дідусь Онисим вертався з Данилком до села й шептав усі свої вечірні молитвання.. Жайворонки теж цірінькали ще, але поволічко сутеніло вже...

---

¹¹⁾ Вовци — староукраїнська форма — вовки, так само "поляци" замість — поляки, "половци" — половці, "ляси" — ляхи, в піснях часто зустрічається "мисливци" — мисливі.

III.

На крайчику села в білій хижині¹⁾ жив хлопчина Данилко з своєю матусею Оленою, але тата не було вдома; він мусів поїхати далеко за море; до якоїсь Канади, бо там ще від потопи світу якби людей не було, — рубають грубі ліси, знайшли в землі золото, а якесь чорне каміння горить і таку гаряч дає, що аж залізо топиться.

То поїхав Данилків тато гроші заробити, щоб удома землі докупити, а може, наперед ніхто не збагне, — тато вернеться й забере маму з Данилком із собою. Пишуть люди в листах з-за моря, що тут землі багацько й конем не облетиш; даром дають, лише працєю та жий, дякуй Богові за здоров'я...

— А свята вже йдуть, — думала мати Олена, — дитині пасочку й колач спечу й ярювати²⁾ теж муситься швиденько, щоб рілля нествердла, то й орачам паска смакує. Сама змелю збіжжя на жорнах. Може до млина люди пойдуть?

— Дідо казали, — вже від порога скликнув Данилко, кладучи свої книжки на полицю, — я біг зі школи, а дідо стояли в городі та деревця обчищували й прикликали мене до себе та питалися, чи я був би їм за погонича? А вони й нашу скибу зорають і засіють...

— Дитино, дитино, що ти вже не видумуєш? — гляділа мати на свого сина й не знала, як таке мале хлоп'я може в своїх ручках держати моцні коні та рівно орати скибу на скибу...

---

¹⁾ Хижина, хижа — так колись хатину, хату, дім звали на княжій землі Лемківщині, що є найдалі висуненою частиною українських земель на захід, поза українські ріки Дізнаєць і Попрут, дуже багаті в усяку рибу та своїми швидкими водами дуже догідні до побудови елекривень і водного промислу.

— Вони мовили, — якби спізнав тривогу в очах своєї мами, далі настоював Данилко, — коні сами роботу знають і не треба їх підганяти.

— А ти знаєш, де вісьта, де гайта? — засміялася мати й далі чистила збіжжя на великому ситі.

— Ми нераз у коні з хлопцями бавимосся, то сіпну віжки й скажу вісьта та коні підуть направо, а коли кликну гайта, то конята підуть наліво.

— А знаєш, як плуг перекладати й боронами волочити? — питалась далі врадована мати новиною, що сусід Онисим хоче Данилка за погонича й при цьому обробить яр на її ріллі.

— Дідо знають, бо вони всьо знають, а я лиш підскакувати біля них буду, — тішився хлопчина.

— То візьми собі мищину з печі з борщем і хлібець є на столі під обрусом, — веліла мати, — наїчся добре, будеш сильний і здоровий.

— Я ще собі руки вмюю, — набрав на миску Данилко води, знайшов на полиці біля печі мило, — не видно нічого на руках, а вода від миття чорнявіє... Перехрестився ще тричі Данилко перед їжою та смачненько їв теплий борщик із сушеними грибами та закушував пахучим маминим хлібом.

— А мені прийшло ще на думку, — сказала мати, — напишемо листа до нашого неня²⁾, аби начас зайшов, на самий Великдень, — защеміло материне серце від довгої розлуки, — яка бо там радість може бути, коли нема церковці й села? — думала мати Олена. — А невідомо теж, чи всі хрещені люди й свята шанують і чтить один одного...

— Постав мищинку на запічку, я пізніше сполочу в гарячій воді, — а тепер візьми білий папірець і перо,

---

²⁾ Ярювати — яр, ярий — це староукраїнські слова, збережені та вживані на Лемківщині від непам'ятних часів, що означають — веснувати, весна, весняний пр. малі агнята-овечки, що породилися на весні — звалися "ярками", пшениця і жито, сіяне на весні (бо під зиму — "озимина") звалися "ярина" — яре збіжжя.

³⁾ Неньо — няньо-тато, батько, співається в лемківській українській пісні: "Неньо ж, ти мій неньо, не давай мя (мене) на злу волю". (між лихих людей, в чужу сторону).

сядь за ладою⁴), я буду бесідувати, а ти друкуй слово за словечком. І пиши до неня: "— Слава Ісусу Христу, Дорогий і Любий наш Неню, цими Божими словами витаємо Тебе й ще кращого, як наше, Тобі здоров'я бажаємо. І ярювати вже починаємо, то наш сусід дід Онисим хоче нашого сина Данилка за свого погонича й наш півланок зоре та засіє. Зима була студена, аж дерева тріщали від морозів'я, але нам було тепло, бо ми обгатили нашу хижку сухим листям з гаю, а до вікон вітер не продерся, по-виростали вже високо смерічки над берегом річки й земля вже більше не зсувається. Не було в селі жадного припадку й люде себе не поневіряють. Коби Бог дав, щоб Ви Неню скоренько до нас вернулися; Данилко вчиться в селовій школі й росте потужний, а я мати трохи змарніла, бо журюся та боюся за Тебе, наш газдо, за нашу газдівку й недай Бог будь-якого нещастя. Красуля буде мати телятко, а Лиса ще доїться та складаємо сир і масло на Великдень і курочки нам несуться. Яркі ми ще не відлучували від овечок, але, як об'явиться краща травичка в садку й на межах, поженемо їх пастися. І жайворонки вже прилетіли й Данилко був з дідусем Онисимом на пасіці та вчився, як Божі мушки роблять мед. І напиши до нас відворотом, Дорогий і Любий Неню, просимо Тебе й горнемося нашим серцем до Тебе та щераз найщиріше Тебе здоровимо й цілуємо — Мати з сином".

Запаскою втирала Олена сльози з своїх очей, а Данилко заадресував коперту, зложив лист у четверо та заліпив усе разом; завтра раненько листоноша візьме лист і занесе на пошту до Романова⁵).

— Побіжу тепер, мамо, овечкам сіна скубнути в загаті й водички їм принесу з ріки.

Білу сорочинку й копітні білі нагавчата⁶) виймила мати Олена для свого парубочка, бо він піде завтра дідові помагати ярювати.

---

⁴) Лада — це стіл — скриня з віком, де переховується недільне одіння, білі льняні сорочки, хустки на голову, коралі, пацьорки та всякі податкові, асекураційні з Дністра у Львові документи, молитовники й сухе свячене зілля, помічне хворим дітям на кір, простуду й біль шлунка.

Не цірінькали ще пташки в судку й здовж річки біліла мряка, що й хиж не видно було; але дим з дідового комина йшов рівно догори, то погода буде красна — аж підскочив з радости хлопчина з наручком сіна для своїх овечок. І мама вже запалила вогонь у печі, на триніжку загріла молоко, відрізала скибку хліба й поставила на білому обруску на ладі-столі сніданок для Данилка; грудку сира розкришила на мищині та розмішала з ложкою свіжого з бодинки масла й сказала до сина: — Змови пацір, гарненько перехрестися, пий молочко та наїчся, бо час до плуга. А слухай діда й будь розумний. —

Дід Онисим, якби вже знав, виводив своїх коників зі стайні й впрягав їх до колісниць та пестливо гладив їх гриву та вирівнував віжки.

— Доброго ранку, дідусю, Слава Ісусу Христу, — промовив бадьоро, але трішки несміливо, Данилко, — я бо-вся, щоб не поїхали без мене за гірку.

— Слава на віки, слава Господеві, що дозволив нам усім людям у селі дочекатися нової весни, — веселий був дідусь і свяченою з Йордані водичкою кропив плуг, колісницю й доріжку в поле тричі перехрестив і Данилка свого погонича й себе.

— Боже нам помагай, — не вдягав на голову дід свого капелюха, оглянув усе приладдя, — ось тобі, бери в руки віжки й батіг та спішімся, щоб сонечко не злапало нас ще на оборі.

Хотів Данилко щось сказати, бо серце в його тіпалось мов у горобчика, але коники рівно рушили з місця й Данилко відразу про свій страх забув. Він рівно держав обома руками довгі віжки й дідусь ішов біля нього, то безпечно було.

---

⁵⁾ Романів — містечко на Лемківщині, колись, як ще українські князі володіли цими українськими землями, ця місцевість звалася від князя Романа — Романовим Селом, князь приїздив туди в свої Бескидські прекрасні гори на лови ведмедів, куніць, рисів, лисів, оленів і диків.

⁶⁾ Нагавки, нагавчата — з білого коніпного полотна шиті штанки для старших і штанята для хлопчиків (сорочки з льняного полотна), в деяких українських селах на Лемківщині казали: ногавки (нога, як рука — рукавки).

А коли вони приїхали на ріллю, дідусь розставив плуг, спробував, чи рівно лежить на поличці, борону й кошик та мішок з зерном поставив на боці, а верету сіна й торбини з оброком⁷⁾ заніс під межу, бо сонце засвітить і запарилось би пахуче сіно.

— З Богом починаймо, — взяв дід Онисим чепаги в свої руки, наставив рівно плуг і вїо! — кликнув до коників, — Боже помагай!

М'яко вривався леміш у чорну землю й чересло рівно рисувало яружку зпереду та ще не зчунявся погонич Данилко й ніяк не міг збагнути, як він так скоренько міг навчитися тої прекрасної штуки, — вже від кінця до кінця лежала рівна скиба й ще рівніша яружка борозна.

А коники без нічийого слова сами навернулися, випростали колісницю з плугом; Буланий пішов борозною, а Вороний цілиною та знову лягала скиба біля скиби; рівнесенько, чистесенько — мов найскладнішими розмірена машинами.

То не було ще ніколи на цьому Божому світі стільки радості й втіхи в Данилка, а сонце, ще лиш каблучком зарисувалось над верхівками бору, жайворонки — десь якби з-під скиб — вискакували й такими піснями ціле небо й всю землю заповнювали й зазуля в ліску над межею при пільній доріжці кувала-співала й щастя ворожила, й вітерець тепленько скоботав запазухою крізь розстібнену сорочку й миша тікала борозною, й медові цвіти десь сами з'являлися на межі й пахощі зі скиб і павич-метелик на своїх м'яких вітрилах і жовтогрудка на корчику ввихається та й ніяк не збагнути, чи це на землі, чи серед живого прекрасного раю...

— Люба, свята, рідна землице, солодкий труд для тебе; відвічна наша українська земле...

Аж задихався дід Онисим, бо коні рвучко несли плуг і не було часу стерти піт з свого чола; загін біля загона лежав у розверті, м'якуватиця, як пелена, щоб прийняти зерно та віддячитися сторицею своїм урожаєм плодом

---

⁷⁾ Обрік-овес змішаний з дрібкою січки (різана на машині-січкарні дрібненько житня солома) це корм для коней.

тому працювитуому доматарові-плуготарові за його піт і журбу та всі мозолі його твердих рук.

Оглянувся дідусь і аж рукою мусів зробити дашок над своїми очима, щоб краще бачити, — то лан майже поза половину блестів розсипкою скибами й сонце вище, як дві тополі, вийшло та стояло над темнозеленими верхівками смерік. І щойно тепер побачив він теж, що й Панаас виїхав заорювати перші скиби, Лешко з-під гучка⁸⁾ вовтузиться з своїми воликами й Саварна клинці підорює, дяків Микола цвічить свої молоді лошаки, як рівно перед плугом ходити та ген, ген аж до самої границі села, як малі мурашки, плуготарі ввихаються, щоб до Паски яр закінчити.

— Наверни до межі, Данилку, — промовив господар до свого помічника, — дамо худібці обрік і вийми коням зубила.

Глянув хлопчина з острахом, бо як йому зубила виймати коневі, ще копне...

— То я б тобі не казав, — наче дідусь спізнав, що Данилко настрашився цьої нової роботи, — не бійся, зовсім спокійно вийми поперечку з уздяниці⁹⁾, ані Вороний, ані Буланій не кусають і не б'ють-копають ногами. Ходиш ласкаво біля своєї тваринки, — засміявся дід, — то й вона ласкавіє до тебе.

— Дідусю, — промовив Данилко, упоравшись з зубилами, — я давно вже, ще на пасіці хотів запитатися вас, а чому ви такі добрі, дідуню, і заєдно ласкаві?

— Глуптачку ти малий, безумику ти дитячий, — замнявся на часок дідусь Онисим, — но, а якже серед цього нашого чудородного Божого світу не бути праведному? Як..? — Лем си подумай...

Вони сіли побіч себе на межі підполуднувати.

---

⁸⁾ Гучок — водяне джерельце, що дзюрчить (гуде) з-поміж каменів у стрімкому березі (дебрі, ярі, долині, де хатини побудовані).

⁹⁾ Уздяниця — з ременя шита на голову коня упряжа з ланцюшком і залізною подвійною поперечкою-зубилом (звана теж "кантар"), зв'язана через хомут віжками, щоб добре поводити кіньми.

IV

Коники йшли нога в ногу, хоч дорога була рівна; не підганяв їх до швидкого бігу дід Онисим, їдучи з Данилком до млина молоти збіжжя. До вечора й так доїдуть під Мимінь¹⁾ і вночі найкраще питлюється²⁾ зерно; може вода краще паде на млинське коло, а може шкода дня, бо роботи ще багато в полі й біля обійстя. Данилко тихенько сидів на сідалі біля діда й дивувався.

То вперше в своєму житті бачив хлопчина не лише свою та дідусеву хижину, школу й церковцю в селі, але й ці глибокі яри ріки Вислока; дудоніло під возом, як вони їхали по високому білому мості, а під ліском на поляні живі серни паслися та не втікали й вивірка перебігла дорогу й на гилці смереки гойдалася та весело вертіла своїм пухнатим, довгим хвостиком. І з червоною круглою шапочкою на своїй голівці голосно стукала жовна гострим дзьобиком об грубий пень ялиці, аж трісочки на стежку падали.

— О, о, дідусю, — швидко показав рукою Данилко, — то певно така, що ваші вулії подіравила.

Весело прикурив дід свою люльку, бо ліс уже скінчився, а на дорогу хочби іскрина впала, то каміння від цього не загориться.

— А хто поставив ці хрести біля нашої дороги, що нею їдемо? — не міг начудуватися хлопчина щораз новою новиною.

— Побожні люди, дитино, — сказав дід, виймивши люльку з рота, — неодне сталося чудо, що — або пошастило втекти від повені, від вогню, граду; колись і пошесть лютувала по селах, то люди гинули мов кволі мухи, або об'явив Господь ласку й люди на Божу славу ставили при дорозі хрести, каплички з іконами та йдучи в

поле працювати, приставкували біля капличок і молилися, щоб завжди була Божа поміч з народом.

З рівної дороги з'їхали коники на вузьку бічницю та звіділя в брід рікою Вислоком, — навіть по колінця не досягала вода коням, — дідусь звільнив віжки й коники пристанули та пили чистеньку водичку й кожний каміньчик видно було на дні ріки.

— А риби є в ріці? — не видержав хлопчина.

— Де ж би поділися, — сміявся дід, — такі як руки — клені, язі, мерени, а в потічках під лісом хмари пстружків. І видри виводяться в скалах над рікою та вночі полюють на рибу. Всяке сотворив Бог для людей; на полі, в лісі, у воді та в повітрі.

За горбком була гать і містком над млинівкою вліво заїхали дід і Данилко на подвіря до млина. Хлопчині аж дух заперло з того всього...

— Наперед запитаємося, — зіскочив з воза, якби забув про свої сиві вже роки, дідок Онисим, — чи млинар є вдома й чи прийме нас молоти, а ти, Данилку, пантруй конята... — не докінчив дід, бо від порога голос з'явився й високий кремезний чолов'яга м'яким промовив привітом:

— Вітайте, вітайте, добрі, хоч здалека, сусіди й до хати заходіть. Що у ваших сторонах доброго, чи вже поярювали й худібка з зими вийшла здорова? — за руки вітався млинар з дідом і білою рукою клепавав діда по раменах.

— Камені протерлися вже від свіжого клепання й мука сиплеться мов сам пилок. Хвала Богу, що ми й всі добрі люди, здорові.

Прикрив дід свої конята веретою, бо ніч може бути студена, всипав на возі до опалки³⁾ обрік і позв'язував посторонки довкола верети, щоб коні вночі не поплуталися та не покидали з себе сукняних дерок.⁴⁾

— Діду хати прошу гречно, — рукою вказував млинар і помагав дідові носити мішки зі збіжжям до млиниці. — А тебе, синочку, як кличуть?

— Данилко, — несміливо промовив хлопчина та хоч не боявся, але такий високий і з білим лицем, що лиш очі чорніли — мельник-млинар стояв близенько й він має

в своїх руках силу водою командувати й величезними жорнами мучку сіяти...

Не був голодний Данилко, хоч з хати вони ще по обіді виїхали; він не ївби може й цілий тиждень і дивився б цілими годинами на цю широку, якби її з усіх усюдів павучки білим павутинням вистелили, і під бальками на поденку⁵⁾ й на землі комори, де журчать величезні камені й мелють на муку збіжжя А з боку під цими жорнами теліпається довгий білий мішок, може ще довший, як одна ногавка та з неї до скрині біла мучка паде. А дідо звали їх у хаті — Онуфром — то вони одною рукою мішок за чівку й до коша збіжжя!

— Ти, хлопчино, бував уже в млині? — біля порога, щоб краще чути, питався мельник Онуфрій Данилка.

— Ні, ні, ще ніколи таке не бачив я, — сміло відповів Данилко, — і не знав я, як вода може таке диво робити. Як вода має таку силу?...

— Ходи, під веретено⁶⁾ тебе заведу, — за руку по східках зійшов млинар з Данилком і тут уже не клекотало, ані не гуркотали на ввесь млин грубі кремінні жорняні кола.

— То це перше так було, то ще мого діда дід загатив смереками й грубим камінням поперек нашу річку Вислік і підніс воду, що вона повним потічком-млинівкою біжить і звисока паде на наше млинське коло. Осьде, — відчинив млинар малі ворітця й попровадив Данилка під млинівку, — з грубих дощок зроблене з поперечками, що на них згори паде вода, а вода тяжка, гне ці поперечні на колі корита додолу й так обертається ціле коло. З колеса — ось цими зубилами, — показував добрий млинар хлопчині, — забулюється велике коло, яке ремінним поясом тягне менше колісня під порплицею нагорі, де кружляють і журчать жорняні кола.

— А хто, прошу, я хотів би знати, — дивився на це

---

1) Мимінь — українське село на Лемківщині, в якому був водяний млин молоти на хліб збіжжя, звичайно мололи теж на ручних жорнах збіжжя в хаті, але більшу скількість возили до млина.

2) Питлювати — молоти збіжжя, пересіваючи муку в полот-

все Данилко, — так до ладу змайстрував, одне за одним? І воду, і поперечки й веретено?

— Руки, дитино, — сміявся млинар, — і сокира. То з роду в рід таке водиться, що один одному — передається розум і нема великої штуки коло збудувати; як повинь часом розірве нашу гать, то ми її знову добудуємо; коли камені протруться, то їх підклепаємо. Я теж, — вони вийшли вдвох надвір і сіли на беріжку над млинівкою, бо душно було від пилу в млині, — коли був ще такий хлопчина, в твоєму віці, нераз боявся, що вночі вода млин забере, або вирве колесо з насад... — А спати не хочеться? — подивився млинар Онуфрій на хлопчину й пригадав собі, що пора пересипати коші, — він по звуках чув з млина й досипати з мішків зерна.

— Я до ранку сидів би й слухав, — хотів сказати Данилко, але мельник швиденько підвівся й пішов до млина.

Хлопчина не знав, що одну ще забавку дуже любить млинар, той білий на лиці й з білими руками Онуфрій. Місяць ще не виліз з-поза Кичури, то аж тоді ця штука добре вдається. Вода піниться під великим колом, хлюпає та м'якими бризками вдаряє об чорні камені, а потім наvertsється й верткими дужками біжить знову під ці млиняні водопади; може навіть утопився б тут, хто не вміє пливати...

— Данилку, Данилку, — голосно кликав дід Онисим, що вийшов з млина, досипав до опалки коникам паші та журився, де є хлопчина.

— Я тут, дідусю, — прибіг до воза Данилко, — вони мені показували, яка то міць жене колесами.

няних рукавах, крізь які висівалась млека мука на пироги, лопачі, галушки, на хліб молодося збіжжя на-раз і тому ця хлібна мука звалася "разівка".

3) Опалка — великий подовгастий кіш, плетений щільно з різаних горіхових прутів — мов глибоке корито, з якого коні їдять свій обрік і сіно.

4) Дерка — з овечої вовни в хаті плетена верета, накривати взимі коні перед морозом і сніговією.

— Підемо дитино до хати, ми не в себе дома, — мовив дідусь, — хоч наші обичаї такі самі, гостинність треба шанувати. Ще й за рік, коли будемо здорові й всі хрещені люди з нами, може...

— А я вже цілу млинницю перешукав, — від дверей наближався млинар, — на вечерю вас, хай любиться, греч-но просять господиня.

Лазанки з маком і медом смакували Данилкові й він дивувався, чи й в Онуфрія млинаря своя пасіка й працюючі Божі мурашки бджоли?

— Надроби собі до пареного молока колачу, — при-сунула мельничка пахучий хліб і дала скибку Данилкові. — А бачиш, який нашій посестрі вдався парубочок; я ж зразу, як тільки ви ввійшли до хати, по очах його спізна-ла. А ти, газдо мельниче, сказав дитині, що ви вдвох з його няньом за наш край воювали на рідній землі та разом життям хотіли покласти за нашу волю?

— Чого ти, жінко, мішаєшся до вояцьких справ? — зупинився Онуфрій при вечері, — сьогодні я млинар, а його родич аж за море мусів піти за кращою сиренчою.⁵⁾ То ж знай, Даниле, — мовив він далі, — ми з твоїм ня-ньом удвох лежали в окопах, війна була й зло та добро — разом ділилися. Не було тебе ще тоді на світі й мені ще сивина на голові не снилася. Добрий був побратим твій тато. Кулі фівкали, як оси, понад наші голови, але ми краще знали свої стежки й такого бобу ворогам на-сипали, що може не один ще досі не вилизався.

Усі тричі хрестилися та дякували господині за ве-черю. — На здоров'я, на пожиток, мої гостеньки, — ті-шила мельничка, прибираючи посуду з лади, — може нап'єшся ще, синочку, молока? — вона звернулася до Данилка й сміялася ласкаво.

---

⁵⁾ Поденок — суфіт, стеля в кімнаті, коморі.

⁶⁾ Веретено — з твердого грабового дерева витесаний гру-бий кілок, яким мельник регулює жорняні камені, щоб дрібні-ше або нагрубше розмелювали зерно, що з коша крізь порпли-цю зсипається під жорна, кіш теж сам трясеться та збіжжя ле-тить крізь окрему щілину потрошки під камені.

⁷⁾ Сиренча — щастя, краща доля.

— Дякую, щиренько дякую! — сказав хлопчина та підійшов до господині дому та поцілував її руку, бо він теж так завжди дякує своїй матусі за полуденок, або вечерю.

— А де то буде наша шуфата?⁸⁾ — моргнув бровами млинар Онуфрій та засміявся вдоволено. — Ви, діду, хочете, лягайте відпочати, — він мовив до дідуса Онисима, — млин сам працює, коні я догляну й сіна їм досипаю, — але завваживши, що не спішиться дід до спання, — то ходіть, утрійку будемо ворожити до місяця...

— Як це робиться? — хотів Данилко запитатися, мимохіть тримаючись за руку діда й знаючи, що не завжди треба наперед вивідуватися, подумав собі, та ж вони краще знають...

З-під острішка витягнув млинар свою шуфату, поставив жердкою до землі та до місяця дивився, чи не потріскали сіттяні очка й рівно держаться каблуків.

Вони пішли поза млинівку, перейшли містком на другий бік млина й рівним беріжком зійшли до води, що сріблом від місяця розстелювалася нижче водяного кола.

— Данилку, — промовив млинар, — ти ходи ближче до мене, будеш краще бачити, а ви діду будете нам помагати. Маєте ось цей кіш, вершку,⁹⁾ — він підніс високо сітку-шуфрату над своєю водопадовою кручею та швидко занурив аж повище каблуків своє коремесло¹⁰⁾ в чорній глибині.

Кожний камінчик під ногами міг Данилко порохувати, така ясна, видна була ніч; ані одної хмаринки не було, лише місяць — мов велика пласканиця сира, звисока глядів на землю.

Дідусь Онисим пакав свою люльку й вдоволено мовчав, пригадуючи собі свої молоді парубоцькі літа, коли

---

⁸⁾ Шуфата — плетена з шнурків велика сітка з двома каблуками й довгою жердкою лапатою рибу.

⁹⁾ Вершка — плетений з лози кіш, держати живу рибу в воді.

¹⁰⁾ Коремесло — прилад, знаряддя, в цьому оповіданні сітка до ловлі риби.

й він із смолоскипом у руці ходив під водопад за селом в'язи й клені наганяти до лозового полукішка...

Широко розставив свої носи млинар і догори підніс шufату з води. А Данилко думав зразу, що вода так кружалами блестить до місяця та ще ближче станув до риболова.

— Мов білі праники тіпалась біла риба на сiттяній загорожі, — не знав хлопчина, як братися до тої вибаганки, — може в палець укусити, або вишмикнеться з рук...

Поставили сiту на поріччю та вибирали обома руками рибу й дідусь Онисим, аж вертівся з радости.

— О, о, і рака неборака заманило до місяця, — сміявся млинар і взявши його за хребет, пустив рачка до води. — Ось, сріблиця мерена, — показав він Данилкові велику на дві долоні рибу та передав її до дідового сховка. — Під бовталами й під яругою любить сходитися риба, а ще до повні місяця вся риба тягнеться догори рікою; вона любить дуже воду, що згори біжить і мішається з повітрям; риба дихає теж своїми зявами.

— А як ви, нанашку,¹¹⁾ знали, — осмілився Данилко звати млинаря своїм нанашком, — якраз сьогодні, що така сила силенна риби під гучалом?

Млинар знову занурив у кручі шufату та весело всміхався до діда й Данилка: — Всяка рибина тут збігається, бо й злишки з млина часом сиплемо на камені до води, — і коли сiтка щераз заблистіла до місяця, аж на повний голос з радости кликнув Данилко: — Чудо, правдивіське чудо; мені й ніколи не снилося бачити таке справжнє диво. — Він брав рибу в свої руки й ані за трісочку на бовся, що риба відкусить йому палець, або сколе його в долоню.

Та — яке ж солодке й смачне було печене в печі на каміньчику риб'яне м'ясо, коли вони раненько всі разом їли сніданок і готовилися та прощалися їхати додому з млина...

---

¹¹⁾ Нанашко — хресний батько, або й кожна старша людина — повна пошани й доброти, нанашка — хресна мати, мила й добра господиня.

V

На калині, біля річки співав соловейко таким солодким голосінням, що аж тепло робилося в серці. Якби всі співці разом зійшлися, не було б на всьому світі кращого щебету-квиління — наче золотою сопілочкою бавилася ця прекрасна пташинка-соловейко й виспівовувала пісеньку про сонічко, що незабаром виїде своєю самоцвітами мережаною каретою понад верхівки струнких смерік і роса буде ховатися під листочками; ластівочки теж з'являться скоріцько, і жойворонок перхне сірою невидюшкою під висоту небес і воронкою¹⁾ сивий дідуган попливе в сади, або над річкою розкуйовдить свою довгу пасмату бороду.

Пінилося в дійнику²⁾ свіже ранішнє молоко й пахли медом на ясенових листках спечені ощипки-колачі; відцідила ще крізь біле полотенце жентичку³⁾ й сирок поклала під каміньчик Олена мати та вийшла надвір прикликати Данилка снідати.

— Гарно, гарно, — тішилася мати, — що овечки в загорідці, лиш дверці добре підопри, дитино, щоб вівці не вибігли й не погубилися сами десь у полі.

Данилко добре вже господарив з самісіцького світанку; когут ще не піяв на добридень тоді, але соловіїна сопілочка збудила його й ранішня зірка стояла ще над горою. — То мама казали, що візьмуть його з собою, коли підуть до міста продавати сянку-насіння цибулі й він може келишком робити міру...

---

1) Воронка — отвір у бічних крилах даху, званих затильниками, крізь який пролазить дим з печі, були на селах хати без комінів, то ж воронкою виходив дим із хати.

2) Дійник — дерев'яна посуда доїти від корови молоко.

3) Жентича — юшка з перевареного овочевого молока, солodka й смачна на сніданок для дітей, люди не знали про якісь джуси, кокаколи й ніхто не пив би тої гидоти, за те пили чисту з джерела воду, жетницю і були здорові та жили по сто літ у повній силі тіла й душі.

— Ходи, ходи дохиж⁴⁾), — принаглювала мати, — всі перекупки розбіжаться, заки ми прийдемо, — засміялася весело.

— Гей, дубова доріженька, дубова, — звідкілясь ця пісня пригадалася Данилкові, — висаджена виноградом, висаджена аж до Львова... Хлопці співали.

Він душком випив горнятко жентиці та їв кругле адзим'я⁵⁾) і в поспіху вдягнув нову білу сорочку назадгузь і мусів її щераз передягати, щоб гузики були зпереду, а не за спиною.

— Добре, що ніхто не підглянув, — тішився хлопчина, — шуткували б з нього хлопчиська й треба би аж за зуби водитися за те, хто мудріший... Аж по шию впав у мочило Грицько, як хлопці, вертаючися зі школи, почали пaticами гнати жаби до калабані та посперечалися, — ти панич; боїться малої зеленої жаби, а я за свою запазуху запахую найбільшу жабище, а він до руки боїться...

— Керпчата⁶⁾) позв'язуй настрочанками, — пригадала матуся синочкові, — щоб ніжки не розвелися.

Підскакував весело, наче метелик, біля своєї доброї мамочки Данилко й радів, що йде до міста на торг. То з Княжої гірки видно було якусь чорну смушку, далеко-далеко від села й дідусь оповідав про щось... вертаючись з березиною.

— А що таке торг? — думав він. — Чи хати такі, як на селі? Чи людей багато, — не докінчив хлопчина своїх думок, підбіг до своєї мами, зловився рукою за мамину запаску та ледви чутнім голосом промовив, дивлячися мамі в очі: — А жиди мене не з'їдять і не вкрадуть? — сильно держався хлопчина запаски.

— Хіба ж ти оселедець, — засміялася мати, — щоб тебе мали жиди з'їсти? Чого ж ти ще такий немудренький

---

⁴⁾ Дохиж — до хати (скорочено: до хижі).

⁵⁾ Адзимок — з пшеничної муки без дріжджів спечений колач, з грецького....

⁶⁾ Керпчата, керпці — ходяки, мокасани, домашнього виробу взуття, легке й вигідне ходити в горах, прив'язане з чорної вовни плетеними шнурками-настрочанками повище кісток, щоб не боліли ноги від ходи.

та страшка якогось видумав собі? — за руку взяла мати Данилка та вела його біля себе.

Довга зелена межа скінчилася, вони зійшли з стежки на дорогу та йшли разом з іншими людьми до Романова. Хотіло вискочити теля з воза, бо настрашилося, як загуркотав віз на мості; когут розв'язав свої крила та втік з коша за дорогу й люди збіглися присісти руками когута в рові. Повні полукішки біленьких пацяток їхали до міста й жереб'я не бігло дорогою, але стрибками по ораному полі та ніхто не лаявся, бо до року лошак має право бігати, кудю вітер його понесе... Аж зіпрів Данилко з того всякого.

— На торг ідете, кумонько? — віталися люди та один випереджував одного стежкою і на дорозі.

Забілілися здалека стіни міста й вежа стояла високо серед чорних мурів; роїлося дококола від людських голів, — ані на дідовій пасіці нема стільки багато цих премудрих Божих мушок, що мед збирають, — звідкіля така хмара людей збіглася в таке велетенське качало, коні, вози, корови, дітиська; гуси гєгають, квакають качки, іржуться загублені лошата; кричить-перекрикується той в чорній довгій юпі та брязкальцями тицяє в людські очі.

— Мамо, мамо, — знову збоявся Данилко, коли чорна машина сама без коней вискочила, якби десь з-під цих грубезних мурів і тільки щось зафурчало та й слід пропав під землею. Самохід поїхав.

— Не бійся, осьде, — розглядалась Данилкова мама, — на примурку і ми розкладемо наш крам.

Вона розстелила білу хустину й поставила саганя⁷⁾ з сянкою, кошчоч і Данилка збоку біля себе.

— По-сила⁸⁾ порція? — підійшла старша віком жінка, — не бабчиться? — вона хотіла знати, чи добре насіння, щоб росла гарна цибуля й не гичката, бєз цибів.

— На добрий кулак, — засміялася мати Олена, — сво-

---

⁷⁾ Саганя — глечик, горнятко.

⁸⁾ По-сила? — скільки коштує? Яка ціна за мірочку?

⁹⁾ Бандурки — компері, бараболі, картоплі, грулі, манди-бурки — так на різних землях України говорили про бараболю.

го домашнього рощення, найкраща з олієм на піст і до бандурок⁹⁾ за омасту.

— А то ваш парубочок? — рукою вказала жінка на Данилка, — наш до війська вже пішов. То прошу чотири порції. — Вона виймила з запазухи хустину й рахувала гроші; потім наставила білий платок на сянку, зв'язала його у вузлик і погласкала Данилка та пішла далі.

— Купите мені, мамо, сопілча, — попросив гречно хлопчина, — я хотів би того соловійного співу підслухати і самому його нутку¹⁰⁾ запискати...

На ринку — це величезна камінням брукована площа — всякі крамнички одна побіч одної тісно стояли. Полотно, пацьорки, червоні-зелені-голубі та малинові ленти звисали з бантів; чоботи, черевики на рівних вішаках; коші й кошавки городовини; столи з хлібом, колачами й лакоминкою; під дашком у тіні по локоть ковбаса, круглі голови сала, довгі пояси солонини; в мішках на землі всяке збіжжя: яра пшениця, овес, ячмінь, оркіш, пшоно, кукурудза й насіння конюшини.

— Хвала Богу, що ми скоро розпродали насіння, — тішилася Данилкова мама, — кришку солі, гноток до лямп — мірошне для тебе, бо ти мені помагав — зшитки до школи, чорнило листа писати до няня і твоя пискавочка, — вона за руку повела поміж вози, ряди перекупок свого хлопчину за своїми орудками.

Сильно держався Данилко за мамину руку; самий він ніколи не потрапив би вийти на рівну дорогу; ще гірше, як серед чорного лісу; в лісі навіть дерева говорять і показують стежку: мох і чорніша кора на пеньку — це північ, отже перед носом буде південь, зліва схід і вправо захід сонця; лише добре підглянути мох — стати спиною до нього і решта — кажи ногам манджати й ніколи не згубишся в лісі! В місті тисячу разів гірше: жиди не питайся, бо він боїться сонця. А як без сонця знайти дорогу? І ці чужі люди, хто годен їх усіх збагнути? — Чи правду вони знають і хочуть, чи живцем пропадай, як Симтикова коза, що згубилася на зарічках...

Народу, народу; з села та міщани, купці й крикуни; той вертиться біля свого стояла й бубонить на баняку, як-

---

¹⁰⁾ Нутка — нота, арія (в пісні, музиці).

би печені раки продавав, а цей стоїть у полукішках і руками махає, як вітрила за селом...

— Мамо, а чому він корито, або диню перед себе на животі тримає, — витріщив широко очі Данилко на грубого міщуха, — та й ланцюхом опоясав ще свій перід? І камізолею зашпилив...

— Не корито, ані не гарбуз, — засміялася Данилкова мати та їй самій смішно було, дивлячися на цього згінника¹¹⁾ череваня, — це, дитино в його такий товстий живіт. Мабуть він забув про свою міру в їжі й тому такий випасений.

— А дідусь Онисим мені мовили, — завважив хлопчина, що одні люди живуть на те, щоб їсти, та одні їдять тому, щоб жити. Але я ще того добре не розкусив у своїй голові — яка у тому різниця.

Біля поруччя прив'язані за роги стояли корови, воли, а жид зловив теля за вухо й другою рукою за хвіст та втузиться з теличкою серед дороги — звіринка чує свою смерть здалека й тому теля пручається, плутає свої ноги та не слухає жида...

Мекають прив'язані до дерева кози, квичить і кидається в мішку жорося; зубами гризе кінь дерев'яну поперечку й люди похапалися всіми руками за сприхи й драбикни воза та пробують, чи коняка добре тягне... Поховзнулася нога й бородатий жидище носом заповор до калюжі.

— Хо-хо-хо! — зареготалася товпа й нікому навіть не снилося жида-сараку тягнути з болота...

Чудовище, клубовище, нявкання-гавкання, крик-галас і якби нова Вавилонська вежа; плутаються язики, плентаються слова й ходором уся ця чорна хмара людських, кінських, телячих і коров'ячих голів танцює, тупцює та кружляє докоला себе на цьому торговищі живої тварини. І прихвальба, і лайка й різьке обріхування...

— А скільки за того мурзятото? — пристанула Данилкова мама біля воза й вибравши кругленького, з короткою шийкою та малими вушками підсвинка, хотіла купити його, бо осталося багато бараболі й прийде телятко від другої корови, то буде на чому його годувати.

---

¹¹⁾ Згінник — купець, що скуповує від селян товсті безроги.

— Три п'ятки, — сказала жінка, що сиділа на фірі та продавала малі безроги.

— Три, а дві не буде досить?? — наче байдуже, запиталася Данилкова мама.

— Я бачу по вас, що ви добра господиня, — мовила жінка на возі, — а кожного серце болить за своїм; я мила їх, купала, то дайте дві і пів та хай росте вам на пожиток.

— Дам дві п'ятки, — пробувала стояти на своєму мати Олена, — буде більше праці на мої руки...

— Най ся дячить, беріть за дві, — легко взяла з полукішка й пестливо жінка передала пацючка Данилкові на руки. А його мама виймила ззапазухи калитку й дала гроші господині на возі.

— Зіставайтеся здоровенькі, — кивнула головою Данилкова мама і поклала порося до своєї кошавки; лекше так нести.

— Ходіть здоровенькі, — відповіла весело жінка на фірі, — і не забудьте хлопчині колач купити.

— Куплю, куплю колач і сопілку, — пішли з торговиці мати з сином знов на місто.

— А вонд буде пастися з овечками? — хотів запитатися хлопчина й забув, побачивши нове чудо в своєму дитячому житті: — Хоч наручком вибирай, з чотирйома дірками, з шістьома й на всі десять пальців білі, новісенські сопілки під ряд стояли; органки, пискала та всілякі блискучі трубки-обарінки й фівкала.

**

— Котре хочеш, — засміялася мама й сама рада була, що Данилко аж підскакує з утіхи.

— Коби то я знав, — любувався хлопчина цим багатим крамом, — я хотів би такої, щоб співати з соловейком. Перепелицю, як вона підпадьомкає, або зазулине кування не штука наслідувати, але того малого співця...

— Де ж ти вже аж до такого добрався, — пильно дивився продавець сопілок і флейтів та взяв довгу сопілку в руки й легко, перебираючи пальцями, якби з тої пісні, заспівав: — "Гей, верше, мій зелений верше; юж¹²⁾ мі так

не буде, як мі було перше. Бо перше біля моєї мамічки барз красні мі било (було)”...

Дивився Данилко в очі своєї матусі й не знав, чи плакати з радости, чи просити про цю сопілочку, чи дякувати за цю показану штуку продавцеві...

— Маєш, дитино, охоту й дар від Бога, — мовив добрий чолов’яга, — пильнуй, мов ока свого, та плекай і помножуй свій талан сторицею...

Запазуху сховав Данилко свій скарб і рукою притискав свою сопілку до серця.

Щасливі верталися додому з торгу мати з сином.

¹²⁾ Юж — уже, вже — так співається в одній з найстарших і найкращих народніх пісень на Лемківщині, яка на рівні з усіма українськими землями дуже багата в народню пісонну культуру та усну словесність.

VI.

Хто ж міг знати, що з одної жменьки хрущів станеться така придибашка-коломийка в селі...

Бавилися й бігали хлопчиська біля школи, а того шибиника Гнатка — де не посієш, усюди він виросте; — підглянули дітиська, що на липі під листками перед сонцем поховалися хрущі й Гнатко виліз на паркан та рукою досягнув гиляку й сильно нею заколисав. Попадали хрущі на землю і на тому міг бути кінець. Але інша думка стрілила Гнаткові до голови; він і за ним інші хлопці визбирали хрущів з трави та й дзвінок теж голосно зазеленькав, скликуючи школярів до школи.

У перших лавках посідали дівчата, за ними хлопці та коли пан учитель увійшов до кляси, всі школярі повставали з місць і голосно привітали вчителя: — Слава Ісусу Христу!

Почалася наука — наголос читати розділ про багатства української землі: "— Шпихлірем усього світу стала Україна. Чорнозем родить найкращу пшеницю, працювати хлібороби знають, що на те сотворив Господь землю, дав її в їх руки, щоб вони нею піклувалися та її обробляли. Хліборобська праця одна з найшляхетніших і тому український хлібороб над усе кохає свою рідну землю. І тому теж, що ця земля найбагатша в свої плоди, усі сусіди України посягають за цими плодами. Поляки від заходу простягають від сторіч свої довгі руки — бодай клаптик української землі безправно привластити собі; мадяри залягли всю колись українську долину над рікою Дунаєм і Москва давно вже вимерла б із голоду, якби не наша українська пшениця..."

Заметушилися ці дурбакуваті дівчатиська, на лавки повискакували й руками чіхалися за волосся, наче б

якийсь ріжкатий¹⁾ нагло з'явився між ними, або москаль живий прийшов до кімнати й хотів красти дівчат.

— Хрущ, хрущ! — кричали вони й тікали з лавок насередину та далі вертілися зі страху: — Щипне мене, вкусить, у волосся або до вуха залізе...

— То, що?! — грізно зсунув на кінець носа свої окулярі вчитель і сам зразу не знав, що сталося. Він вийшов зпоза свого стола наперід і розсердився: — До лавок, сідати на свої місця! — він гнівно крикнув. — Не з'їсть тебе хрущ! А я горло своє, ти псяпаро, розриваю, щоб учити вас на людей! — він ішов між лавки й ще нижче на носі піддержуючи свої окулярі пальцем, шукав того хрущолова, щоб йому намняти — віслюкові — вуха та на горосі клячати повну годину в кутку за таблицею.

— Нема такого? То ще краще, псяпаро недобра! — в його була звичка вже й з старости й з пересердя лягтися "псяпарою" та й старші школярі, коли між собою розмовляли, або на-смішки брали свого вчителя, — не говоріть, щоб не довідався наш Псяпара, але ми однаково ворота зтягнемо на Микитову долинку й в козаків гуляти будемо, бо ще від льодоломів на Вислоці долинка під водою. — То кожний, без виїмку, по сто разів на завтра напише мені на чистому кусні паперу, — взяв учитель кусок крейди в пальці та великими буквами написав на чорній таблиці, слово біля слова: — Не буду ніколи хрущів лапати й приносити до школи! — він відвернувся до учнів і щераз повторив: — Сто разів кожний мені це напише! Чи всі відписали з таблиці? — він пішов до лавок і побачивши, що дівчата сиділи з заложеними руками та не писали хрущівської заборони, здивовано запитався: — А ви, зазульки, вибранниці, чи може як? Маєш, псяпаро, кожне без вийнятків, сотню таких написів мені на завтра принести! І ще одне: після науки буде одна година більше; я покажу вам, як треба хрущів збирати.

— То через тебе, — хотів копнути ногою Гнатка Юрко з саду, але збоявся, що не візьме його Гнатко на долину козакувати.

---

¹⁾ Ріжкатий — дідько, чорт

²⁾ Похаліти — згинуті, пропадати

Після навчання пішов на хвилину вчитель до своєї кімнати, школярі мали зачекати в класі; але на цього шибайголова Гнатка знов якась муха сіла та він підбіг до таблиці й тою самою крейдою, що нею вчитель кару накривулькав, великого хруща Гнатко вималював на таблиці й надів ще окулярі на його голову.

— Чортяко, — скричали хлопці, — то він нас змолотить уже тепер на хабаззя, Псяпара...

— Я перша скажу, — піднялася з лавки Ксенька Оліярева, — за твою пусту голову мені не хочеться... — не докінчила вона, бо Данилко поза плече Гнатка добіг до таблиці та губкою швиденько змів хрущиська з таблиці.

— А я б тобі, — хотів замахнутися Гнатко, — гулю натовк на носі...

Діти пішли з учителем до городу та скубали пальцями траву зпоміж каміння на стежці; мусіли визбирати сухі патики з грядок, виполоти квітники від бабок, зграбати листя з зими під яблуньками й красно, рівно, доладу все хабаззя знести на одне місце.

— А коли щераз захочеться вам хрущової юшки, — кивав учитель пальцем, — то я навчу вас ще осоти скубати, тернину рубати й камінчики на мур довкола школи збирати. Буде мені школа школою, або жаболупами — псяпаро будеш!

Не бігли, як завжди, весело й гамірливо зі школи школярі додому. Стежкою один за одним ішли, з ноги на ногу.

— Жаболупами! — це мерзьке слово глибоко в'їлося в серце Юркові з саду, що теж такий дужий був, як і Гнатко-гультіпака. І коли він ще собі пригадав, що мусить це хрущівську історію писати й не буде часу викінчити свій візок і постругати кланички, він пристанув на стежці й Гнаткові прямо в лице вигукнув: — Ти сам жаболуп! — Не мушу з тобою товаришувати, ані купатися не піду на Вислік ніколи, ані балу качати на вигоні...

— Дай мені спокій, — просився Гнатко, — а ти не знаєш який мій вітчим, що моченим мотузом буде мені на заді шкіру дерти, коли допискається до нього про нашу хрущов'яду. А бодай були всі ці хрущі похаліли...?)

— То не говори нічого й не признавайся...

— Старших оббріхувати? — пристанув на стежці Гнатко, — Мамі скажу, але писати кару...

— Я за тебе напишу й за себе, — м'яким голосом сказав Юрко, — а, якби справді той вітчим добирався до тебе, прибіжи до нашої хати; наші знають, що ми вдвох приятелі.

Вони побралися руками за рамена та не боком стежкою, але серединою дороги йшли в долину села — бадьоро та без придумок.

— Данилку, ходи всередину, — кликнув Гнатко, наздогнавши його, — буде нас трьох.

— Жаболупів, — засміявся Данилко, — а я думав, що ти, Гнатку, сердитий за того окулярника хруща на таблиці.

— Я ніколи на тебе не буду сердитий, — дивився школяр школяреві в очі, — добре, що ти це зробив. Хиба ж гарно старших ображати? — Псяпаро, — знов у нього щугнула думка, — а ти лекції не знаєш і того не знаєш, що ти ще дурак? — виставив уперед свої груди Гнатко та наслідував грубим голосом учителя: — Вітрогон псяпара...

— Дав би він нам ще кращої псяпари, — пригадав Данилко, — як би був зобачив млаку під лавками напереді...

— Котра, котра? — майже в один голос Юрко й Гнатко, — може твоя Ксенька? — вони засміялися.

— Така моя, як і ваша, — перебив Данилко, — я теж міг би зо страху таке зробити. Бо ти не знаєш: ми хлопці інакші й запіканці, а воно дівча — як святоіванська мушка...

— Ходи, ходи, силачу, — в половині обома руками опоясав Гнатко свого побратима Данилка й високо підніс його з землі та засміявся: — Як пірячко легонький, ще тебе колись вітер аж під хмарки понесе...

Збіглися люди й сусіди над берегом глибокого яру та не знали, як братися до такої роботи; не мала паші на переднівку й на мотузі за роги пасла свою корову стара бабуня Сидориха. До сонця на беріжку густа трава, але мокра ще з зими розмірзулася на беріжку земля й тваринка — коміть головою полетіла вділ і на смерть

була б забилася та всі чотири ноги поломала, якби не ясенік і густі корчі ліщини під берегом. Повиснула корова на половині дороги й ніхто не знає, що далі робити. Нема в селі драбини такої довгої, щоб здолини, або згори злізти рятувати коровеня — мотузом за роги, чи як? І хто полізе на свою загляду під стрімкий бережище? Може за всі чотири ноги спутати корову й тягнути до гори, або на веретах? Хто це зробить і не буде боятися? Аж в охач крутиться — така пропасть... Ще може не так лячно було б і безпечніше, але вдолі чорна глибінь Вислока й камінні сторчаки...

— А ти пішов би? — на вухо запитався, збоку стоячи затривожений Гнатко й дивився на Данилка.

— Баба плаче, запаскою очі, — не докінчив Данилко, — ходи, я не боюся.

— Зв'яжіть нас обох, але окремо, — підійшли оба хлопці до людей, мотузом за пояс і ми поліземо до ліщини.

— Довгі мотузи, давайте люди, біжіть борзо, — командував Петро Вавриків, що був радним у громаді, — а ви, хлопці, добре вважайте, що будете робити. Сильно прив'язані мотузами поволі сходять берегом і доставшись до корови, за роги mocno затягніть сильця і за передні ноги над ратицями...

— Во ім'я Отця і Сина і Святого Духа, — перехрестилися Гнатко й Данилко та почали, держачися обома руками прив'язаного до себе мотуза, злазити стрімким берегом удолину.

— Не бійся, сміло, — мовив Гнатко, — я біля тебе.

— По коні біжіть, — велів знову Петро Вавриків і сам стояв спереду та п'ять за п'яддю передавав мотуз з рук людей вдолину прив'язаним хлопцям.

— Бальок підсуньте ближче, — він далі командував і пильно стежив, щоб рівно йшов мотуз удолину. — Посиляйте мотузи на корову, вагу з орчиками за бальок...

Мокра була шерсть на коровині й на очах — якби сльози стояли; але вона не пручалася, ані не крутила головою.

— Подивися, Гнатку, — засміявся Данилко, — під нашими ногами товнів³⁾ і павузняк⁴⁾ утопився б...

— Дай мені кінець мотуза, — мовив Гнатко, — спутаю за ноги, а ти добре обмотай роги й затягни силку над чолом корови; на себе вважай.

Хлопці щераз спробували, чи добре засилена мотузами за передні ноги й за оба роги корова та голосно крикнули: — Гогото! Тягніть!

— Хлопців наперед, — приказав радний Петро, — заведіть коні до ваги й вирівняйте мотузи.

Наче на крилах плинули оба хлопці-школярі догори дребрею і лиш деколи ногою доторкалися стрімкої стіни; навіть рукою не треба було держатися за мотуза. І вже свої люди.

— Сильно держіть коні віжками й цаль за цалем стягайте мотуз, — далі проводив Петро та аж зіпрів.

Якби величезні баси — Іхала бабусина корівка п'ядь і ще п'ядь, вище та вище; люди мов заворожені стояли й плакали собі жінки; Гнатко й Данилко, попід руки держачися, збоку стежили за тою своєю несподіваною радістю.

— Дякую вам, людоньки добрі, — плакала Сидориха, — і вам красні хлоп'ята найщиріше Боже заплаць, — вона поцілувала Данилка і Гнатка в голову та гласкала їх по лиці й далі запаскою втирала сльози з своїх очей.

— Сиротою була б я навиченьки поневірялася, — мовила вона до себе, до людей та до обох цих відважних школярів, — дякую, дякую щиро.

А коли за роги й за обі передні ноги бабина корова виявилася над берегом і за манюсенький часок усіма чотирьома ногами станула далеко від урвища, Сидориха бабуся голосно заридала й обома руками обвела довкола шиї свою тваринку та пестливо, якби до своєї дитинки, мовила: — Моя, моя ти потішенько... — Ти мене кормиш, ти мене вдягаєш, зазулько мала.

— А ви, хлопці, — звернувся радний Петро Ваврик, — нагороду дістанете, оба ви, Данилку й Гнате, від нашої громади. Не знаю, чи краще був би навіть старший від вас віком справився з тої небезпечної праці; в старшої людини голова закрутилась би, не було теж часу баритися.

— Дякую вам, хлопці, — радний підійшов до обох школярів і потиснув їх руки.

— То сідай на коня, Гнатку, — аж тепер хлопчина побачив, що біля нього стояв його вітчим і велів йому сідати на коня й легко піддержав хлопчину за ногу вилізти на хребет коня.

— Та ж це наші коні тягнули корову, — думав радісно школяр Гнатко й не боявся вже, що за хрущі буде лихо в хаті.

Навіть за гриву не держався Гнатко рукою; — як то часом дивно, з чорної хмари ані краплини дощу.

— Тату, — від довшого часу він знову цим словом відізвався до свого вітчима, — діти в школі та й я з ними хрущі лапали...

— Я теж, як був школярем, — засміявся Гнатків прибраний батько, — нераз псоту робив з хрущами.

— Завжди вам буду правду мовити і так буде найліпше, — весело їхав Гнатко верхом на коні.

— Тату, скрутім ще кіньми до Данилкової мами, щоб їй попросити за Данилка й перепросити. Бігме, не було часу бігти і просити вашого та Данилкової мами дозволу.

---

³⁾ Товінь — круча, глибінь

⁴⁾ Павузник — рубель, смерековий дрючок

VII.

Хлопці сиділи на травнику біля ріки та баламкали ногами; купатися ніхто не хотів, бо студена ще вода, кидати камінчиками теж не водиться, здовж річки білі пасма полотна й камінь міг би впасти згори та продіравити людську працю. А з чого вшиють сорочку?.. Діти поливають коритцем полотно й білять його.

— Аж мені дивно, — мовить, дивлячись на верткі переливки води, Юрко з саду, — де тої водиці стільки набирається? Тече й тече...

— Велику мудрість видумав, — засміявся Гнатко, — то ти не знаєш, що в лісі джерела є та з них булькоче чиста вода?

— А ти був там? — заперечив Юрко та подивився на Данилка, що, заклавши руки під голову, лежав на травнику й не підносячися, запитався хлопчиськів: — Нащо райдуга п'є воду і каблуком стає над лісом? І люди кладуть кусок заліза на полі, щоб руда не з'їла збіжжя. Я сам на свої власні очі бачив, що люди бігли в поле та клали старе залізо...

— Він професором буде, — присунувся Гнатко ближче й почав лоскотати Данилка, одною рукою придержував його за груди й одною ласкотав його під пашки, — райдугу видумав наш професір. Окулярів йому ще треба...

— Ти спиш ще, — вертівся від ласкотання Данилко й сміявся, — коли білі стовпи стоять над чорним лісом і збирають росу, — він мовив та пробував вирватися з Гнаткових рук.

— Хиба ж ти знаєш, Гнатку, — вмівся до розмови Юрко, — що таке професор?

— Яка мені велика штука знати, — сів спокійно Гнатко, — наш у школі то тільки вчитель, а від нього більший-то буде професор і окулярі має напевно більші,

— задзюндзюрився Гнатко й чекав, що хлопці скажуть.

— Може і так, — здвигнув раменом Юрко, — наш учитель знає з книжки, а професор буде знати з своєї голови. Він бачить, що є на землі, може й під землею та й за хмарами...

— Гей, а де ж є, — зірвався на рівні ноги Данилко, — наші ярки? Щойно паслися...

Справді не було ніде видко овець; хлопці настрашилися, — може вовки їх поїли?

За долинькою був горбок з ялівцевими кущиками й густа ліщина, а далі стежка до ріки й міст понад воду.

Розбіглися хлопці шукати овець, але Данилко знав кращу штуку, як прикликати до себе свої ягнята; він свиснув голосно на пальці, та одна за одною вибігли вівці з-поза ялівців і весело стрибаючи, згромадилися біля нього.

— Товсті, мов перинки, — сміявся Данилко і гладив свої базьки, а це біленьке, найменше він узяв на руки та тішився, що його овечки навчилися сами пасти й не мекать уже — відлучені від своїх маток.

— Здавалося б може, — думав хлопчина, — що воно немає розуму, така мала тваринка...

— А кожне само від себе знає, де його царок.¹⁾

— Наші казали, щоб я скоріше вертався, — мовив Гринько до хлопців, — будемо стригти вівці під літо. Я буду за голову овечку держати, щоб не боялася, як кланцяють ножиці.

— Мені треба поглянути в саді, — сказав Данилко, — чи очка на щепках приймалися та побілити глинкою деревця, бо мушва позлизує квіти.

— А я пішов би ще потім лозину за мостом різати, — докинув ще Данилко, — кіш подерся і шпакам хатки побудую в садівнику.

— Ти за цими птахами, — засміявся Гринько й жартома хотів чвиркнути Данилка прутиком, — на склянну гору поліз би...

— Якби не пташата, — пильно подивився Данилко на Гринька, — то з'їла б нас усяка комашня. А чи бачив

---

¹⁾ Царок — загорода на вівці.

ти, як ластівки гуляють і носять комашки своїм малятам? Або зазулю, що великі гусениці з'їдає на деревах?

— І лиликів, що вночі перхають і нетлі лапають? Воно кожне знає свою роботу і лад, може ще ліпше, ніж люди...

— Бо ти, Данилку, — пристанув на стежці Гринько, — вмієш усе підглянути і з того вчишся.

— Ні, я не підглядаю, — відповів Данилко, — воно само в очі лізе та я собі тільки думаю, що Бог такий порядок дав у світі, — він задумався на часок і знову запитався: — Підеш зо мною на лозину? Візьми ніжик і мотуз.

Люди направляли дорогу в селі, шутром засипували вибоїни й чистили рови; шарварок — ціле село працювало для себе. Кожному треба їхати в поле, або денебудь то спільна громадська робота діється для спільного добра. І чужий, коли поїде нашою дорогою, теж скаже, що в нашому селі мудрі люди.

Від кількох днів ідуть ці чужі люди й переходять мостом до дороги, а за Могилкою скручують під ліс і стежкою вкорочують собі далеку дорогу — на відпуст на Кальварію.

— А чого маєш питатися цих людей, звідкіля вони? З усіх усюдів пливе побожний нарід стежками поза селом і спішитися, бо дорога далека... І хто знає, чи вони всі веселі й здорові, чи дехто сумний і терпить?

— Грубі тисячі народу щороку йдуть молитися...

— А як далеко до тої Кальварії? — Іди, то будеш знати; люди дорогу покажуть...

Уже з самого ранку і смішно і дивно було якось у серці в Данилка. А коси й шпаки теж мають малята в гніздечках; він приставив драбинку до груші й кормив жовтодзюбиків зланими на вікні в хаті мушками; весело стрибала з гильки на гильку шпачиха й не тріпала крильцями над головою Данилка, щоб його відогнати від свого гнізда.

Потім він узяв з клинця мотуз, опоясався ним посередині та зашпилів свою катанку²⁾ й побіг кликати Гринька: — Борзо ходи!

---

²⁾ Катанка — нагортка з домашнього полотна.

Як двоє вітрогонів бігли в долину села хлопці, щоб на ріці за мостом нарізати наручко лозини. — І може каміньчик на ріці блискучий, або кругла хатка слимака десь на поріччю лежить...

А люди несли свої хоругви й жінки та чоловіки мали в руках тоболи, знов дехто перевісив чоботи й торбу поза своєю спиною.

— То на Кальварію спішаються всі й стежиною зійшовши з горба, мостом ідуть, щоб далі під лісом у гусака розвинути свій похід.

— Поможіть, допоможіть християни! — голосливо кликав безногий каліка, сидячи на крайчику моста: — Нещасного сироту рятуйте! — він судорожно тряс правою рукою, придержуючи лівою глибокий, крисатий свій капелюх, щоб до нього паломники кидали свої лепти.

— Хліба дайте вбогому й гріхів не будете мати, — просив і плакав прошака, заслившись та вчетверо згорбився з свого нещастя.

Не минули з порожнім добрі люди сироту безногого й гроші йому в капелюх сипали, колачі клали набожно в його бесаги й мовили:

— За здоров'я молися, за живих і померших...

— Та дайте, дайте, хрещені людоньки, — аж до сліз заходився прошака й тицяв, зсипавши за пазуху гроші, порожнім капелюхом і лементував безупину: — Змилосердіться і з щирого серця ялмужну давайте! Каліка я, каліка нещасний.

Аж мурашки лізли поза спиною в Данилка, коли він дивився на цього нуждаря без одної ноги, з викривленим від терпіння лицем і забряклим лівим оком; у нього руки теленькають, якби гарячка його їла й слина біжить з рота нещасного, аж лячно дивиться. Тільки одна права нога в його під коліно скулена, а лівої рівно з мостом і поживіт у нього нема. То ж то страшенне каліцтво...

— Ходи вже, — сіпнув за рукав Данилко Гринька, — знаєш, — він озирнувся і не докінчуючи, замішався разом з Гриньком між паломниками.

— А твій довгий шнур? — запитався Данилко свого побратима, коли вони відбігли вже досить далеко від моста.

— Скільки ти тої лозини думаєш тяти? — з усмішкою завважив Гринько, — може драбняк?

— Ти не знаєш, що я думаю, — поспішно відповів Данилко, — мені те все чомусь...

— Знов якісь крілики поскакали йому в голові, — наче сам до себе мовив Гринько.

— Ходи, але так, щоб ніхто нас не бачив, — хильцем ішок Данилко й за ним те саме робив Гринько; ховаючися за густі кущі лози та пильно оглядаючися, чи з моста їх не видно...

Пальцем кивав Данилко й поклав палець на свої губи, коли вони зближались до мостин — тихо! — вважаючи, щоб не наступити на патик, або на камінь, слимачою ходою вони підповзнули під дерев'яні бальки мосту й від вуха до вуха роззявив свій рот Гринько з того, що між бальками зобачив.

— Мотуз, мотуз — лиш губою давав знак Данилко й руками показав, як робиться сильце. Тихо, заперши свій віддих, працювали хлопці й вилізши на бальки — щастя, що на мості далі був рух і паломники знов ішли, — швиденько підсунули сильне сильце мотуза догори та зв'язали mocno чиюсь ногу, що баламкала під мостом.

— Чортовина чорна, — Гринько вертів головою і ще одне сильце наділи хлопці на чиюсь ногу, — тепер уже напевно не втече — з моста, — і сильно прив'язали мотуз до бальків.

— Але, як ти, братіку, — до вуха шептав Гринько Данилкові, — аж до цього додумався?

Легко здвигнув своїм раменом Данилко і щось знову постановляв; потім убік кивнув головою та знов угору показав пальцем. — Ходім.

Тихенько, як і напочатку перейшли хлопці попід міст, поза корчі пішли на стежку й разом з людьми, що йшли на прощу, не подаючи нічогісінько по собі, знечев'я гляділи, що той нещасний — він аж тепер буде нещасний! — думали хлопці, — безногий калічка діє; сарака, сарака...

— Кропивою треба було освятити литицю³⁾ — мигнуло в думках Гнаткові, що біг з Данилком щодуху до села, до всіх своїх добрих людей.

— Ошуканця ми з'їмали — кликали хлопці людей, — злодій за ногу прив'язаний до нашого моста.

— Злодюга, що обманював людей, — гарячково оповідав Данилко нанашкові радному Петрові Ваврикові, — ми по лозину на коші за ріку хотіли піти, а він видовбав діру в мості, запхав у діру аж по сидження свою ногу й нявкає за своєю ялмужною...

— Видовбав діру в мості? — крутив з недовірям головою радний Ваврик і ніяк не міг збагнути, що оба ці підростки видумують.

— А як ви знали, що хтось діру видовбав, — він далі, прибираючи сувору постать, питався Данилка й Гринька, — сто років треба, а я не видумав би такого видовища.

— Та як ми знали, ми ніяк не знали, — виправдувався Данилко, — а чому він на нашій мості побожних людей може обкрадати?

— Но, діти, але коли ви з цілої громади, — твердо сказав радний Петро Ваврик, — посміховище хочете зробити, то я з вас повні торби січки намолочу!

— Мене першого беріть, нанашку, на молотило, — підійшов ближче Гнатко, — бо я зразу теж не міг повірити Данилкові та роззявив свій рот на чотири ворота, коли зобачив, як нога баламкається під нашим мостом. І кропиви не було під рукою, — сміявся весело Гнатко та держав під пашки свого мудрого приятеля Данилка.

Походом рушило село до моста; від кінця до кінця села рознесли діти вістку про злодюгу без ноги, що в білий день, у само полудне хрещених і побожних людей, сидячи на нашому мості, заманює до себе людей і краде їх кервавицю і всі білі колачі...

До чорної крові вишморгав свою ногу прошака на мості й ніяк не годен був відсилити своєї прив'язаної до бальків ноги. На обох руках пробував він обернутися довкола й піт заливав його скривлене лице; страх повзав усіми привидами до нього.

— Як це сталося? Певно самий Бог мене покарав, — він сидів, мов у горшку з окропом і вертівся та оглядався, може з'явиться деяке чудо й він ще живий втече з того мосту.

З усіх сторін облягли люди дорогу й стежки довкола моста; перший пішов разом з Данилком і Гнатком під міст нанашко Вавриків та аж голосно скрикнув, коли побачив чийсь ногу шнуром прив'язану до бантів. — Таки живу ногу!

— Хлопці, хлопці, — він поклав свої руки на раменах Данилка і Гнатка, — я не маю слів, щоб ними висказати вам обом вдячність, за те, що ви дійсно зробили.

— Кличте людей під міст, щоб кожний подивився, яка кара за ошуство жде кожного, що зважається на погані вчинки.

— З яких ти сторін, підлий нерозуме, — станув перед прив'язаним за ногу ошустом радний Петро й твердо мовив: — Смертю можеш покласти за це богохульство. Питаюся щераз — лютий був радний, що одною рукою міг би задавити цього розбишаку, — з яких ти сторін? — він вирвав сорочку з-за пояса сидячого й струєю посипалися гроші по мостовій долівці. — З яких ти, негодю, сторін?

— З долів, — скулився лінтяга, — з під Ряшева.³⁾

— То ти, чорна птице, аж на нашому мості вивела собі гніздо! А до якої школи ти ходив, щоб аж таким філософом тебе зробили? А не вчили тебе в твоєму Ряшеві, що в наших горах за такий проступок очі живцем випікають червоним залізом і язика припікають?..

— Праця тобі не смакує? — відвернувся радний Петро й велів зв'язати цьому мерзотникові руки ззаду й тоді щойно на коні велів поїхати до міста по поліцію та прикликати судову комісію, щоб усе точно перевірила на місці.

— Українська земля, українське село не сміє бути забруджене гидкими вичинами! — такий наш відвічний закон.

Мов п'яні від свого щастя стояли побіч себе Данилко і Гринько; всі люди з села дивилися на розумних хлопців і всі тішились.

---

³⁾ Литиця — насмішливо литка, нога нижче коліна.

⁴⁾ Ряшів — місто на Лемківщині, там жили поляки (ляхи).
Ця подія правдива.

VIII.

— А мирендю¹⁾ маєш? — засміявся дідусь Онисим і поклавши верету з сіном між клониці, мовив до Данилка: — Поїдемо в гори по дерево, то добре буде нам сидіти. Ще води дам коням і ланцюги треба присилити. Красний день буде.

— Слава Ісусу Христу і добрий день, — скинув Данилко свій соломковий капелюх з голови й низько поклонився дідусеві, — я боявся, щоб ви без мене поїхали. А мама казали мені, щоб я був послухний і видобали в хлібі ямку та вимішали сир із маслом і цілюшкою накрили; вам, дідусю, і мені на дорогу.

Пішов ще дід у загорідку й скубнув повною жменькою пахучого полину, а потім вивів зі стайні Буланого і Вороного та їнтер полином шиї, підгруддя і ноги своїм коникам. — Не буде муха і овади кровці пити з німінки..., — м'яко надівав дідусь Онисим упряжу на коней та впрягав їх до воза. Ланцюжки від хомута надів на дишель обручкою до сторожки²⁾ й посторонки засилив на орчиках; зробив ще дідусь бичівном перед кіньми знак хрестика на землі й сам набожно перехрестився: — З Богом у дорогу! Сідай біля мене, дитино.

До заднього підкулька була прив'язана сокира й дідова торба та доокола клониць грубі ланцюги. — Я поводитиму, а ти час до часу оглянься, щоб сокира не згубилася, — сміявся дід і легко виїхав з обори на дорогу.

— А як, діду, сідає роса на землю? — здавна вже хотів Данилко запитатися, але в праці не було часу; він не хотів тим морочити дідові голови.

— Роса — це корм землі, — серединою рівної дороги за віжки держав дідусь свої коники й оповідав, — від сонця вдень загірється землянка й повітря вночі холодне та роса тоді сідає на землю. Дихає земля, дерева

дихають і все, що живе, теж пускає пару. І листки на деревині, і трава й квіти в саді й на полях. То Бог, дитино, такий завів усьому лад і велів людям піклуватися землею, любити її та працею своїх рук дякувати Сотворителеві за всі добра й багатства.

— А чому, дідусю, Бог такий добрий? — дивився Данилко на свого діда й сперся рукою на клониці, щоб краще бачити лице діда.

— Бо ми Його діти, — повільно, адже не було чого спішитися, мовив дідок, — а як же добрий батько не має любити своїх дітей? Ти свою матір любиш, бо вона тебе також любить і так почалося відпочатку, що все добро вийшло від Господа Бога й до Нього добром вертається.

— Нема ліпшої від моєї мами на цілому світі, — думав собі хлопчина й сердечно тішився, що дідусь розгадав його найбільшу тайну.

— Знаєш, дитино, — по хвилині знову мовив дід, — що в селі й сусід свого сусіда за брата має, хоч вони й чужі собі по роді. І тому кожний тугий, крепкий та моцний — дід Онисим з притиском говорив, — опівночі можеш іти селом і волосок з голови не впаде; стебелинки один одному не рушать...

Вони в'їхали в яр Вислока й каміння чвикало під колами; коні напилися води й дорога виляса понад дебрами, або скручувала горбовиною та знов падала в долину між камінні пороги ріки.

— Руками не витесав би — такі рівні стіни, -- на всі сторони оглядався Данилко, — ані лисиця не видряпається догори цим білим муром.

-- А той чорний хрест на горі хто поставив? — запитався хлопчина діда Онисима.

— Від непам'ятних часів стоїть той хрест на цій найвищій горі наших княжих Бескидів, — мовив дід, — і ніхто не пам'ятає, чиї руки на Божу славу з грубого кедра витесали й поставили високо під небом цей хрест. Ще мого діда дід оповідав, як то долинами-яром забігли татари в наші гори й хотіли оселі палити й людей в неволю-ясир погнати. Нарід у лісі втівав, але вийшов з своєї вбогої хатини богомільний старичок, — на часок

дідусь Онисим призадумався, — на імення йому було Дмитрій та мовить: — А чого ж ви, людоньки, затривожилися? — Під Твою милость прибігаємо, — станув на колінах богомолець і ввесь люд з малими дітьми довкола нього, — Присноізбавлена і Пренепорочна Діво Маріє! — молилися і співом благали люди. — Тоді хмаринка чорна, — мала як капелюх — з'явилася над лісом і з тої хмарки така туча ринула на бори й гори, що бистроногий Вислок, мов лютий звір, заревів, заклекотав і вмлюка підніс свої грив'яні хвилі високо понад своє камінне русло, — бичівном показав дід Онисим Данилкові на скелі, — якби найсильнішими грабачами наскочив нечаяно з-поза своїх крутих берегів на татарську орду. Прутка висока хвиля змела чорні шатра з землі й наче тараном молотила татарву, — з батога стрілив дід, щоб заохотити коні до швидшого бігу і Данилко злякався від лоскоту батога, — мішався вереск потопаючих з рокотом Вислока; ніколи вже орда не верталася в наші княжі гори. А люди в подяці за рятунок винесли та поставили той кедровий хрест на шпилі Бескиду. — На вічну славу Пречистій Богоматері.

Прохолодою повіяло з дебрів і на молодій конюшині причаївся зайчик. Черешні купалися молочним цвітом у дзеркалі ріки, пахло ялівцем.

Верхівки найвищих смерік почали купатися в сонці й високо над бором ширяв на своїх широченних вітрилах орел, шукаючи в гайліссю необачного зайчика на сніданок для своїх орлят. Вивірка пробігла попереду коней та скочила на гилку; — не боялася Данилка, що з воза рукою хотів її досягти. Сміявся дід Онисим і був удоволений, що рівно з сонцем приїхали вони до далечкого бору: — роботи буде повні руки.

— Коникам сіно, — відшпиляв дід посторонки й завів Буланого і Вороного на зелений моріжок та розстелив верету пахучого сіна коням їсти. — А тебе, Данилку, теж добре витрясло на камінних порогах, бери печений пиріг з сиром і капустою; водиця — ось де — показав дід на джерельце й сокиру взяв у руки.

— Дідусю, мої очі повні того всякого чуда, — стояв

біля діда хлопчина й був би за дідову полу тримався від чуда-дива, маєстату і тиші глибокого споконвічного бору; моторошно було.

— Це найбільше багатство наших гір, — ладився до праці дідок і сам тишився радістю хлопчинки.

— Таких грубелезних смерік не бачив я ще ніколи, — звів свої очі догори Данилко й не міг досягти верхів'я струнких, як свічі, ялиць, кедрів і крилатих буків. На землі зелень мох і мяко сидіти.

— То бачиш, дитино, — дідок і собі відломив ріжок пирога, — з першим ранком і ми станули на місці; часу багацько, відпочиньмо, — сперся старик на пеньку.

Не оглянувся Данилко й пирога не було вже в його руці; сперішив його внівець, але їсти ще дуже хотілося; вдома і половини не з'їв би...

— Так є завжди в лісі, — якби відгадував дідусь і дав кусок сала з хлібом хлопчині, — тут повітря інакше, їсти хочеться більше. І ми тому завжди здорові, що довкола нас свіжий ліс.

— А хто посадив ці всі дерева? — хотів хлопчина знати, і що є далі за потоком у чорному борі, чи ведмеді в дуплах мешкають і де знаходять мід; чи боїться вовк ведмедя та скільки ріжків має в своїй короні олень; чи орлята сами зразу літають, або як повалиться на землю стара смерека — то потолочаться малини, борівки; як слимак їсть гриба, коли він зубів не має; чи лячно в борі, якби буря зірвалася?

Ще ніколи в житті не смакував так Данилкові сніданок, як сьогодні з дідом серед пташиного співу, рясної зелені бору та тишини, як у церкві у Велику П'ятницю.

— Ліс дає нам і землі життя, — оповідав дід Онисим, — робить погоду, збирає з хмар дощі, здержує вітри і гурагани; ліс — краса гір.

— Помер би з голоду, як би заблудився? — спитав хлопчина далі свого доброго дідуса.

— А борівки, хоч пригорщами збирай, малини, гриби сиріодки з солодким молочком, — сміявся дід Онисим, — і горіхи на ліщині, лісові черешні, — наче оп'янілий від цього багатства стояв він і глядів на рівні струнки смереки.

— Журавель з тої буде до вашої керниці, — він указав рукою, — ця грубша на колодязь, що вже порохнявіє на нашій криниці.

Цокала голосно дідова сокира, а Данилко аж віддих запер і притулився до грубої ялиці, — як буде падати підрубана смерека.

Коні їли з обрічниць овес і не злякалися, коли повалилась до землі смерека; загойдалась зразу своєю колутвишкою, під напором дідових рук затріщала при пеньку й довжеленною лавою зсунулася, обриваючи свої гилки на стовбурах дерев; аж земля задудоніла.

— Свят, Свят — Свят! скликнув Данилко, то якби таке сталося і діда не було в лісі, вискочив би він зі страху з своєї шкіри...

Пильно оглянувся хлопчина і підбіг до діда, але дід теж тихо стояв і наче підслухував.

— Дивися, дивися, — показав ручкою сокири дід, — за потоком перед кущами з'явився — наче сам князь борів, з повною короною рогів на своїй голівці, олень і просто на діда й Данилка він дивиться. Високо мусів би Данилко піднести праву руку, щоб досягнути оленя за ріжок; він ще більший, як Гнатикового тата лошачок-одноліток.

— Прийшов подивитися, — перервав тишу дід, — хто то в його царстві гримоче й галявину прорубує, — сміявся старик, що знав усі звички лісових звірів і не вперше зобачив цього оленя.

— Я всім хлопцям скажу в школі, — тішився Данилко, — ніхто ще з них не бачив живого оленя зблизька. — Дідусю, дідусю, — він дивився дідові в очі, — як би я знав, чим віддячитися вам?

Обчистивши з конарів смереку, обмотав дід грубший кінець ланцюгом і кінцями поклав її на телігу. А на журавель, кісята, вилки, стовпи до паркану біля загорідки з цвітами й лікувальним зіллям удвох дід Онисим і Данилко клали між високі клониці: — Господареві треба господареве; кожний кусочок надається біля хати.

— Дитино, — пригадав собі дідусь, — за давніх часів були вільниці, що кожний господар мав у межах своєї

ріллі фалат³) лісу, коли українські князі верховодили над своїм Бескидом, — посумніли очі в діда, — але наш край пішов під чужі руки й сьогодні майже з першим когутом треба стригти підковами каміння, щоб до бору добратися на час. Біда на світі, коли чужина хоче забрати нашу правду з наших хат.

По хвилині пригадав собі дід Онисим, що слід ще вирубати кілька довгих яличок на драбини возити з ріллі снопи; він узяв сокиру з землі та пішов на інший крайчик лісу з молодняком.

— Діду. — кликнув Данилко, йдучи на горбок за дідом, — а ріка наша Вислік обкручується долиною, як вісімка й білі камінні стіни довкола. Наче на столі, перед нами.

— Дитино, ти щойно в далекім краю пізнаєш, — приглядався дід і прижмутив очі, щоб краще бачити, — яка велика краса наших гір. Тут кожне дерево, якби його добрий господар пантрував. І дихається легко, спокійно, бо тут на всьому бачиш Божу руку. — Там у нетрях бору безпечно живуть серни, рогачі, дики, олені, ведмеді та один одного не кусає і не лізе до його комори.

— А ми вісім разів переїжджали ріку від нашого села до лісу, — мовив Данилко, — та я ні разу не боявся, що віз утопиться, хоч коні вище колін бродили водою. Як би то хлопці в селі знали, які чуда я бачив по дорозі; а ми, дідусю, — помагав далі хлопчина нести довгу яличку дідусеві, — маємо між собою домовлення, що — котрий з нас, пасучи вівці, виплете кращу казку, або видумає оповідання, то має одержати від хлопців найкраще яблуко з саду, або копу лущених горіхів. То тепер, дідусю, дякуючи вам, усі яблука за мою запазуху підуть, — весело підскакував хлопчина й навипередки бігав доокола дідової роботи — вантажити фіру.

— А де цих пташенят стільки набралось? — підслушував Данилко музику лісу й знову чудувався — малесеньке, що годі його між гіллячками оком зловити, а цірнітькає чудачок, мов на сто флейтах... Співаючи свою пісню, пташки веселяться і радісно від цього на серці; весь світ веселиться і сонце всміхнене.

І слимачок двигає свою хатинку на хребті та наставив свої довгі вусики і спостерігає, де йому легше пролісти кризь густу папороть; збіглися червоні мурашки, бо зачули, що пахне кришинка з Данилкового пирога — о, то буде муравлина гостина!

— Дідусю, — знову пристанув Данилко, — тут у лісі така скрізь чудасія, що, куди тільки глянути — то павучок колишеться на своїх прядіннях, то метелик золотить свої крильця від сонця, то ласичка стриже своїми вусиками, і чорненький жучок у корі дерева свою будує хованку, а ось-де білка і синички і жовна.

Звисока гляділи срібні смереки в борі; дідусь Онисим тихо молився і ласкаво впрягав свої коники до навантаженого воза. А потім він зробив бичівном знак хреста на дорозі й сам тричі перехрестився.

— З Богом, додому; сідай Данилку на верету й добре держися закрути. І мирендю не забудь, у дорозі будемо ще попасати, — сміявся старичок.

---

¹⁾ Мирендо — харчі, на Лемківщині брали люди в дорогу кусок хліба і сира, воду пили з джерел.

²⁾ Сторожка — з заліза окуття на переді дишля, дуже важливе зокрема в горах, з'їзджаючи навантаженим возом у долину за нашійник з ланцюжком на дишлі коні здержують підводу.

³⁾ Фалат — кусень, крайчик (лісу).

IX.

Скакали думки в голові Данилка, як малі крілики в клітці. Шибали одна за одною та не знав хлопчина — а чому вода мокра? — Де ж подівається вогонь, коли згорить тверде поліно? — А чому, хоч заплющиш свої очі та десь у голові далі бачиш свою маму, хату і цього малесенького цвіркуна, що тіпає крильцями і співає свою пташинну пісню, сидя на гилці яблуньки...

— Чого ж ти, дитино, так морщиш своє чоло, — спостерегла Данилкова мати, — якби комарі тебе обсіли? — підійшла вона ближче й пестливо погласкала по лиці свого сина. — Чим турбуєшся?

Зніяковів хлопчина, що мати підглянула його думки, але дивлячися в добрі, ласкаві матусині очі, він засміявся — я багато хотів би знати такого, що сам неможу збагнути. І навіть не знаю, чому таке пхається до голови. — Може дідусь Онисим усе те знають, а мій розум — як від печі до порога.

— Є, хлопче, виростеш, — припімнула мати, — то й розум сам розв'яжеться. А коли хочеш, піди до діда.

— Може не гарно морочити дідові такими небелицями голову? — призадумався Данилко і сидів на лавці, дивлячися широкими очима крізь вікно. — Мамо, а може люди десь мають такі великі книжки й в них стояло б написане про все, чого я не знаю? Навіть того не знаю, звідкіля взялася ложка або горнятко пити воду, хто перший таке вдумав і так зробив? — А як люди знайшли хліб, що його мож їсти, або сипаєте сіль до бандурок і вони краще смакують, як несолені? Мамо, мені смішно з того...

Стояла безрадно серед хати Данилкова мати й сама не знала, що почати. — Лаяти нема защо хлопчиська, ганити чи хвалити? То я візьму доброго бука в руки, — во-

на півжартом сказала — і ти перестанеш думати мені про ці свої недобажки. На квасне яблуко тебе наб'ю.

— А чи я, мамо, хотів би? — не боявся хлопчина маминого бука і далі сміявся: — Вода кипить у горшку і ви, мамо, варите пироги..., хлопчина знав, що мама не буде його бити бучком.

— Знаєте що, мамо, якби так сонце ніколи незаходило, то було б два дні з одного ранку. Але було б весело! — підскочив на правій нозі Данилко й побіг надвір, травички наскубати для кріликів і гусенички виполоти з грядок.

— А ти де йдеш? — здалека побачив Данилко свого побратима Гнатка і втішився; може вони вдвох продумують якусь мудру розривку.

— Підеш зо мною? — засміявся Гнатко, — на мочило побіжим і дрючком будемо жабурів...

— Еее! — скривився Данилко, бо не довподоби була йому ця забава.

— То на сильце ходи миші лапати, я знаю місце на межі за гіркою, — прихвалював Гнатко, — в індіян будемо бавитися. Котрий з нас злапає більше мишок, то виграє заклад.

— Що, будеш їх смажити на патику?

— Но то ходи, будемо в конюшині полошити малі зайчата. Або лзьмо на тополю — скільки ячок поклала сорока, може ще і грудку золота й блискучий каміньчик до перстінця...

— Може краще на дзвіницю сп'ячі сови за хвіст зловити, або лиликів за бантами?

— Не смійся з мене, — просив Гнатко, — ти знаєш, що я люб'ю бавитися з тобою, бо ти ніколи не гніваєшся.

— Але ж видумав мудрі слова! — за боки взявся руками Данилко, — ані того не знаю, як на голові волосся росте, або чому на руках по п'ять пальців, а не більше, чи менше?

— І я теж не знаю, — притакнув Гнатко і збентежено глядів, що видумає його побратимко.

— Мені це все так здається, наче в густому лісі; ідеш, ідеш і шукаєш кінця дерев, а деревина біля деревини та межі невидко. — дивився Данилко в очі Гнатка й сам з себе засміявся.

Вони сіли на травнику за хатою і розглядалися, яку видумати б псоту, щоб весело було.

— Якби ми пішли до гаю за рікою, там скачуть суслики й може підглянули б невідомі пташки з золотими підборідками, або червоними крилами?

— Хочеш іти купатися під Соколицьками, може пструга з'їмали б — як рука довгого?

— Ходім на вершок Кичури, може почуємо, як дзвони грають під землею?

— А ти думаєш, що ти аж такий щасливий, щоб на твою забажанку самі дзвони відозвалися?

— Я не спалив нічийого села — встав Гнатко на рівні ноги, — але зараз сів знову, підкулив коліна догори й обома руками підпер свою голову, — а хто знає, чи справді там дзвони грають? Може лиш така видумка...

— А я знаю, що будемо робити, — плеснув у долоні Данилко й побіг до хати сказати своїй мамі, що він піде з хлопчиськами за першу гірку тернину, ялівці й осетину рубати, то буде чистий беріжок і травка буде рости.

— Не покаліч собі рук, дитино, — мовила добра мати, — я буду в городі ярину полоти.

З топірника взяв Данилко сокирку і побіг разом з Гнатком стежинкою понад межі в поле.

— Чистий рай на землі; пахне конюшинка, горох цвіте, на липах гуде від дідових бджілок, сонце цілує тебе в лице, вітерець гласкає, пташина в стоголосі співає; в очах росте збіжжя, мов довгі розстелені ручники лежать між ріллями рівні межі, дика рожка більше має рожечок — як листків; з шістьма листками знайшов собі на щастя конюшинку Данилко, — я теж маю! — вдоволено скликнув Гнатко й задів своє знайдене щастя шістьперисту команичку за свій соломковий капелюшок і велику рожеву цвітку. — Мов весільний дружба китицю барвінку...

— Я буду рубати ялівці, — сказав Данилко, — а ти носи їх у громаду; коли послабну, ти будеш рубати, а я буду громадити.

Хлопці самі не знали, яку корисну роботу вони роблять. Прочиститься моріжок, то трава кинеться більша, миші повтікають і слимаки не люблять відслоненого беріжка. Сонце зосмажить слимаків і вони не будуть пасти-

злизувати молоде збіжжя. І коровка попасеться на свіжій травіці й молока дасть більше.

— Шкода травника на межі, — подумав собі Данилко, — знаєш, що, Гнатку, краще буде громадити ялівчики і терня на горбі, там і так є гора визбираного з ріллі каміння. Трохи не поруці, але коли ми вже взялися за цю забавку, то й треба їй скінчити.

— А диви, диви, — аж підскочив з радости Гнатко, — ціле село до нас іде. Васько з-під гучка, Петро, Грицько, Михайло, Миколка...

— Гей, а вас хто тут скликав? — здалека кликнув Гнатко. — Ми з Данилком так тільки бавимось. Хто вам допискав, що ми пасічимо?

— Но, не стояти, до роботи, — наче наставник засміявся Данилко та й радий був, що хлопчиська допоможуть волочити зрубане на гірку.

— Коли біля хати вас обох не було, ані на ріці, то десь ви мусіли подітися, — мовив Васько, що сидів у тій самій лавці в школі з Данилком. — А хто вам казав це робити видзьобувати тернину і ялівці?

— А хто нам мав казати? — запишився Гнатко, — або Данилко та я не знаємо, що добре робити? Але ти не говори багато, хапайся ялівців і тягни на горбок.

— Дай мені сокирку, — просив невеличкий ростом, але потужний в руках Петрусь, — хай трохи вам поможу. Я теж хочу бавитися з вами.

Наче мурашки кинулися хлопці школярі до своєї роботи, а Данилко лиш командував і пильнував, щоб виплести кругле коло з ялівцю та до середини кидати тернину.

— На другу верству накидайте, — довгим патином підсував Данилко терня досередини, ялівці зкраю і знов у велике коло.

— Десять рук, це не дві, — веселий був Гнатко і перший був у роботі. — Але ти, — він підійшов до Данилка, — вихитрував мудру придибашку. — Я хоч би чотири дні думав, може б знову якусь дурну жабодрачку видумав.

— Без тебе, — відповів Данилко, — я нічого сам не зробив би, — пальцем кивнув на Грицька й притишено шепнув йому до вуха:

— За тиждень Івана Купала, — він весело засміявся, — але ж буде собітка.

— Ти чортяко малий, — остовпів з утіхи Гнатко, — за те я б тебе навіть поцілував у руку, — він збіг швиденько з горбка, — гей, хлопці, швидше, швидше; аж до неба вигородимо ватру. — Аби на всі гори видно було, яка в нас... вже було б слово — собідка висковзнулася б із його уст, але він не хотів Данилкової та своєї тайни-радости голосно зрадити.

— Рухайся один за одним, щоб аж тріщало в руках, — він і собі став помагати командувати Данилкові, — як сонце ляже, ми мусимо роботу мати скінчену.

Навипередки йшла сокира з рук до рук і хлоп'яча колона мурашок поквапно будувала високу ялівцеву копицю. — Вже двічі вища від Данилкової голови-постави.

Великий чистий платок легкого узбіччя розстелився під ногами й ані прутика невжитку на ньому не було вже; хлопці навіть не стямались, як легко кусень доброго пасовища розстелився перед їх очима.

Сонце, що мало вже сідати і сховатися за високими верхівками пралісу за рікою Вислоком, пристануло на часок і тепло, м'яко та весело озирнулося на хлоп'ячий горбок і собі радісно всміхнулося: — Гарні ці хлоп'ята з-над моєї веселчаної ріки Вислока. — Гарт, витривалість і любов'ю до рідної землі напувати їх буду щоднини. — золотими райдужками писало сонце на глибокому небозводі.

— До потічка, хлопці, — закомандував ще Данилко, — мити чисто руки, бо гра була добра, весела і здорова. А решту то я вам ще скажу котрогось дня по школі.

— І мені не скажеш тепер, — просився Петрусь, — я найменший між вами?

— Що тобі скажу, як я сам добре ще не знаю, — виправдувався перед Петрусем старший побратим, — коли всі будуть знати, то й ти будеш з нами, — але нахилившись, сказав Данилко до вуха Петрусеві: — Собітка буде до самого неба. Тихо! — він погрозив пальцем, щоб хлопцям не говорити.

— Юй! — підкинув Петрусь з радости свій копелюх до неба та підбіг межею, щоб його злапати обома руками. — Серце вискочить з утіхи! — він ще ніколи не бачив собітки.

— Пам'ятайте, хлопці, — від себе докинув Гнатко, — якби декотрий з вас виспівав перед дівчатиськами в школі,

що ми тут робили, то мусить схрумати суху мишу! Я вже постараюся, що на моєму буде. Суха миша — як сушена грушка, солодко смакує...

— У-у-у! — вертівся і руками махав малий Петрусь, — то скорше язика дав би я собі відрізати, як хрумати сушку; навіть ворони не ласі на таку мишицю.

Веселі були хлопці з своєї роботи. — Ми так при забаві всі невжитки за селом прочистимо...

— А знаєш що, Данилку, — рука в руку вертаючися додому, мовив свавільний завжди Гнатко, — якби ми вже давніше почали таку роботу, то наше село буде першим у горах.

— Як би ми ще овочевими деревцями обсадили випасічені горбки, — мріяв Данилко, — в його хлоп'ячій уяві завжди думалися гарні картини; він чомусь уже такий вродився, що всенькі речі довкола себе хотів би порядкувати.

Одного разу він сидів з дідусем Онисимом на беріжку, над річкою та дивлячися, як кривулькає русло річки й скільки доброї землі придбав би, якби рівно прокопати береги та прямим руслом пустити воду в долину села. — Може й наш тато не мусів би їхати за море? — замислився хлопчина, що банував за своїм неном.

Але під ніч Івана Купала не лише Данилко й Гнатко з усіма хлопцями верховодили на гірці; прийшли старші парубки й дівчата, бо це велика повесняна подячна зустріч — ватру-собітку палити, пісні співати й понад високий вогонь плигати. А ще самі дітиська могли б попечися.

— На Івана, на Іванонька

Собітка попалялася! На кошиці, без вербиці,

При зеленій водиці.

— Два голуби воду пили, колотили,

На ставочок злітали, калиндерево насідали.

Передражнявались хлопці з дівчатами:

— На Івана, на Сибітку, спекли собі дівки здохлу кітку, —

— Заки хлопці позбігались, дівки кітку розторгали...

— А, гов! Котрий вище скочить? — з горбка взявши розгін, Гнатко самою серединою ватри плигнув догори й поховзнувшись на росі, аж до конопель поїхав на своїх штанах.

Х.

Сміялося весело сонце й бавилося голубими та золотими мережками на рукавках білої сорочки; мати Олена кінчила свою працю, бо Данилко піде вперше в своєму життю дружбити. Чобітки стояли на лаві біля порога, нова гунька¹⁾ висіла на смерековій поперечці, соломковий капелюшок з лентами на клинці за постелею, нагавки й ремінець з блискучою пряжкою та паличка з топірцем і барвінок доокола ручки.

— А я гуляти не буду з дружкою, — задзюндзюрився Данилко та глядів, що скаже на те його мати; — підпарубочий я, а не гультіпака, що по весіллях боїща витанцює.

— Вона тебе не вкусить, — засміялася мати й вирівнювала комнірець на коліні, — але на Собітці, — я знаю, — всі хлопці й дівчата разом танцювали й пісень співали.

— Собітка — що інакшого, — підійшов Данилко до вікна і глядів розгублено вперед, бо ніяк не міг освідомити собі це своє перше друбжування.

— Мамо, — він мовив похвилині, — співанки сами родяться, їх не треба вчитися; вибіжу з хати й чую, як листя шелестить на деревині, вітерець співає, на потоці вода стрибає по камінчиках і я теж дослухуюсь дивної мелодії; часом так мені у серці, що й сонце співає, земля співає, ціле наше село в співі сміється. Дідо клепає косу й дебрі йому відповідають, вся пташина громада цірінькає; я думаю, якби так пильно вухо приклав до землі, то чув би, що й пшениця на колоску співає, бренить лоза своїми сопілками й навіть малі муравлі мають свою співучу бесіду, коли будують свої копичасті хатини.

Хлопчина щось собі пригадав і пішов на обору, але за часок вернувся та підійшов до своєї матусі й просив її, щоб вона навчила його — як то гарно бути дружбою.

— Перше мусиш знати, — почала добра мати, що

старший дружба має перше слово й тобі легка робота дивитися та слухати, що він каже.

— Пам'ятай завжди за порогом хати скинути капелюшок з голови, бо цим честь віддаєш господарям і погідне хай буде завжди твоє личко; люди з очей читають — хто ти такий. Не йди наперед, але спокійно слухай, що старші говорять і коли знаєш, що й твоє слово на місці, скажи господарям — а як же то гарно у вашій хаті, мило й весело; або — я ще ніде не бачив стільки багато сонця, як у вашій привітній хаті. А далі воно само від себе прийде, бо розумно та від серця завжди родяться теплі слова.

— Мамочко, а які пісні дружби співають? — хотів усе в один час знати Данилко.

— Пісні? — призадумалась мати й легко рукою погладила своє чоло: — Та пісень цих, мов зорей на небі. Сами вони родяться в людській душі, як найчистіша водиця з камінного джерела; вони з давень давня, з роду в рід живуть.

І мати Олена тихим тужливим голосом почала співати своєму синові давню пісню:

"В нашім дворі став, де я ся ту взяв?

Ходив я по Україні, люди мі тя нароїли,

Пан Біг мі тя дав".

"Розплети мені мамо, розплети мені мою косу,

Не давай м'я на біду, дай мня до розкошу".

"Гей, дубова доріженька, дубова аж до Львова,

Висаджена виноградом, висаджена довкола;

Їдеме, їдеме, доріжки не знаме,

Добрі люди знають, то нам повідають".

— Мамо, — я всі ці пісні знаю, бо нераз уже чув їх на вечірках, — тішився хлопчина та й собі піснею засміявся:

"Прийшла осінь, прийшла зима,

А наш гусяр, а наш гусяр жени нема.

Складайтеся, складайтеся по грошові,

Купте жону, купте жону гусярові.

— Не буду ся женив, аж по новім році,

Возьму собі дівча, што має чорні очі.

— А наш дружба, наш дружба коня нема —

Він його сідлати, сідлати не зна —;

Осідлайте же му, осідлайте ката,

— А він старий дирда, дирда
Хай собі сяде, на нього сяде з плота”.
Не танцював нігда, нігда;²⁾
А на стрість мусить, мусить,
Хоч го кашель дусить, дусить”.
Я старий, я старий; не хочуть м'я дівчата,
Возьму басалиги, пожену телята.
— Як же мені танцювати, треба спробувати;
З бучка на яличку перескакувати.
— Бувайте здорові мої товаришки,
Не будемо ходити разом на горішки;
Ані на горішки, ані на ягоди,
Бувайте здорові дівчата молоді”.

— Мамо, — перестав хлопчина співати, — я думаю, що Бог нам дав дар — як до мови, що говоримо, так і до пісень співати всякі співанки.

Данилко взяв у праву руку свій топірець і повагою перейшовся по хаті.

— Кожну нову річ і кожне своє перше діло мусимо вперше робити, — він думав і сам собі засміявся: — А чого ж я боявся дружбувати? Тому, що ніколи ще цього не робив? Тоді я повинен би кожного нового ранку й дня боїтися, а я з радістю вискакую з постелі й біжу до школи, або до своєї роботи при господарці. А хто мене вчив сокирку до руки брата? Чей же ні разу не затяв я собі лезом до ноги...

Але під вечір, як сонце ще тільки на одну п'ядь від ліса стояло, прийшли гості до Данилкової хати та просили його маму дозволити Данилкові відбути його повинність і послужити молодому Васькові Бавриковому, що буде женитися з Оліярчиною Ганусею, просити рідню його, приятелів, сусідів і ціле село на весілля і гостину.

— Гречно кланяємося, — схилив голову Василь і дружба Петро Гірнятчин, — та просимо вас, пані-матко на своє весілля, а вашого парубочка на дружбівську повинність і обов'язок — послужити — як брат для свого брата.

— Я радо дозволяю та дякую за честь, що просите мене на весілля, — стояла мати Олена і руки схрестила довкола своїх грудей, — хай Богу на славу й людям у по-

цтивість, — хотіла вона ще дещо сказати, але сльози радості з серця підійшли до її очей та вона ледве промовила: — Просимо сідати і розгоститися.

З студеної комори вона принесла полумисок із сиром, розвинула обрусок на ладі та подала колач своїм і Данилковим любим гостям.

— Гостіться і споживайте дар Божий на здоров'я.

— Ми, пані-матко навмисне такого на молодшого дружбу вибрали, — моргав Василь на Данилка, — бо він статочний; думає, заки щось скаже, або має зробити. Та й до того співець-соловейко.

— Ще по гудаків³) мусимо заскочити й дружки, щоб нам дорогу не перебігли, — сміявся Петро та дякував за гостину.

— Господу Богу дякуємо і вам, матусю, за ласкавість і що ми свої сили підкріпили. Сторицею, Боже заплаць і бувайте здоровенькі та щераз просимо завітайте до нашої хати на весілля.

До порога відпроварила мати Олена гостей; Данилко побіг з ними аж до дороги, з радості.

— Але ти, пане дружбо, — засміявся на прощання старший дружба, — так свої чобітки виглянцюй, щоб світилися, як місяць мигтить своїм златом-сріблом і сміється на Вислоковій воді в своїй повні.

— Палінка⁴) шалінка⁵) — гірка вода,

Кеть⁶) я помру, жить не буду;

Паліночки пить не буду; буде шкода.

Красне дівча любить не буду"... по росі сялася півголосом парубоцька пісня, бо верталися додому Васько, що жениться і дружба його Петро.

Довго ще стояв біля воріт хати Данилко й держався обома руками поперечки, бо йому так здавалося, що в його литки скачуть, або він упаде до землі, як не буде сильно держатися поручка. А його серце — якби десь з мішка вилізло!

— Матусю, матусю, — прибіг до кімнати хлопчина, — які ж ви, моя нене, добрі-добренькі для мене. — він цілував обі руки своєї мами й був щасливий, що має таку найкращу, свою найдобротливішу в світі, матусю.

— Як би я хотів, матусенько, щоб ціле моє життя і завжди був я для вас найліпшим.

**

Навіть не спостеріг Данилко, як легко між своїми добрими людьми вирости в справжнього дружбу. Петрусь — вони зачали з долішнього кінця села — паличкою стукаю до дверей та питався — Чи можемо зайти відпочати, бо ми з далекої дороги йдемо шукати подругу нашому приятелеві та заблудили в дорозі.

— Просимо, просимо, — мовили люди, шуткуючи, — ми завжди радо вітаємо подорожніх. Сідайте та оповідайте — якими далекими світами ви ходили, які дива бачили, чи багато зустрічали добрих людей?

Зразу йде розмова про погоду, господарку й далі дуржби "зраджують свою тайну" та просять загостити на Василеве весілля. Після короткої гостини вони йдуть далі від хати, аж доки не спросять ціле село.

Дружки з розчесаним у коси волоссям, переплетеним довгими лентами, теж біжать від хати до хати, але стараються не зустрітися ані в дорозі, ані в хаті з друзями.

Після тих просин ладиться село на весілля.

А в кедровій церкві рівно горять воскові свічі, пахне сторчниками і ялівцем кадильниця; поклакали молоді до вінчання, торжественно промовив старенький Отець Духовний: — Від сьогодні ви обое — муж і жена; на многі літа!

Данилко держав у руках свій капелюх і Василів і зблизька вперше бачив і чув усі молитви, як вінчаються молоді на щасливе своє життя, аж до своєї гробової дошки.

Засміялася, затужила й голосливо заплакала скрипка; скакали пальці по струнах і пливла тиха пісня: — "Затужила зазуленька за селом, Заплакала молодая за столом",

---

1) Гунька — вовняна накидка, блюза з домашньої пряжі, кінці рукавів і кишеньок обшиті червоним (для старших синім) сукном.

2) Нигда — ніколи.

3) Гудаки — скрипаки, музики.

4) Палінка — водка, горілка.

5) Шалінка — дурійка . 6) Кеть — коли.

"Зазуля кувала, правду викувала;
Вже я тут не буду, де я виховалась".
"Я иду, я иду, бо я ити мушу;
Я своєю маличку охабити⁷⁾ мушу".

Грали на своїх скрипках вегільні гудачки і провадили від церковних воріт весільний почот до Василеної хати. Але хлопчиська витягнули з-під острішків довгі сани та загородили весільним дорогою: — Пирогів дайте, пустимо вас гуляти. Можете йти до хати.

Сміялася свашка та печеними періжками обдаровувала хлоп'ячу громаду; повними жменьками сипала дітям солодкі ріжки.

Господарі за столами сиділи, мед пили — кому до вподоби — келишок горілки; крайній хліб лежав на полумисках і свіжий з діжки сир на закуску.

— А чи є в світі десь так, мов одна велика рідня — засіло ціле село до спільних столів...

Але не видержала довше сваха Матрона, взялася руками попід боки й заспівала:

— Заграй мі гудачку тот⁸⁾ короткий танець,
Моєї веселости днеска⁹⁾ вечір кінець.

— Чи ваші гушельки злоті струни мають,
Коли я їм заспіваю, вони так красні¹⁰⁾ грають.

— Коло млина яворина, коло млина сосна;
Ніхто того не вгадає, для кого я вросла¹¹⁾.

— Чом ви свашки не співаєте, бо ви рідкі зуби маєте;
Треба глини замісити, свашкам зуби заліпити.

"Ей, долино, долино, не буду тя¹²⁾ косив,
Піду до Сяночка, буду гостру шаблю носив".

Тоді Лешко з-під гучка вийшов зза стола на середину ізби, взяв сваху за руки та заспівав на весь голос:

"Дрим¹³⁾, бабо, дрим, під печом¹⁴⁾ млин;
на запецьку млиниця.

---

7) Охабити — залишити матір.

8) Тот — той, цей. 9) Днеска — сьогодні.

10) Красні — красно, гарно.

11) Вросла — виросла.

12) Тя — тебе косити. 13) Дрим — дрімай.

14) Печом — печею. 15) Хоц — хоч, хоча.

Єй, ще ся видам, ще ся видам,
хоц¹⁵) єм не молодиця”.

З сіней прийшли музики до боїща та з ними все мо-
лоде весілля.

— Гей, ви дружби, зачинайте! Ножки сверблять до
танцю.

— ”Наш пан дружба любив дружку,
зробив стежку через петрушку,
через петрушку, через капусту;
Наш пан дружба любив дружку”.

Стільки багато було праці й біганини, — щойно в
танці зобачив Данилко свою дружку.

— Ксенька зі школи, хруща боїться, а за дружку, мов
пава, вишикувалася!

XI.

— Або мені дріжджі давайте, мамо, — вовтузився хлопчина, — або може зілля десь таке росте, щоб я скоріше ріс і сили мав більше...

— Що ж ти робив би з тою силою? — засміялася мати й поставла глечик гарячого молока на ладі, відломила кусень пахучого вівсяного ощипка на сніданок Данилкові.

— Ані до коси я ще не доріс, ані доброї роботи не потраплю зробити; — не спішився снідати хлопчина, — якби я мав сильні руки, сам покосив би всі сіножаті, поклав би збіжжя в рівні покоси й ви, мамо, не мусіли б увесь день з серпом у руці хильцем піджинати загін.

— Я люб'ю жати й мені руки не болять, — весело говорила Данилкова мама, — колоски пахнуть і від ваги хліба мені на серці, мов би найчистіше золото пересипалось через мої руки.

— Дивуюся доволі часто, мамо, чому така мила ця наша земля, — він призадумався, — деколи ногою боюсь посунути, щоб на цвітку не наступити; гилячку хтось надломив на дереві, то мені так здавалося, якби рука надломана...

— Ніхто не зробив того, ані не вчить нас, — сказала мати Олена, — любов родиться в серці, а серця наші від Бога. Родимося з любов'ю, ростемо в цьому нашому раю, молимося і в роботі наша надгорода.

— Паслися вівці на вигоні й ми хлопці бавилися та качалися по межі, — пригадав собі Данилко, — то знаєте мамо, якби по перині поскакати. А може, якби вилізти високо та з білої хмари зіскочити в долину, напевно ані волосок не відлетів би з чуприни...

— А я би тебе колись добре прутиком, — засміялася знову мати, — як ти не перестанеш аж по хмарах лазити. Ще чого?

Вона й справді затривожилася, щоб дітиська не ви-

думали дечого, або якоїсь чудасії та рук і ніг собі не покрутили.

— Прив'яжіть мене ланцюгом до порога, — наче вгадав Данилко мамину лякливу думку, — то я з порогом зірвуся та далі думати буду. Я все хочу збагнути і знати. Мені вже нераз у сні водилося, що я без крил з гори на гору високо — наше село під моїми ногами, — летів і навіть не снилося боятися. А я зробив би велике корито на подобу нашої макітри, забрав би всіх хлопців і Гнатка посадовив би спереду, щоб він крила зв'язував і розпутував, коли схочемо вище й далше шибати. — З-під самих зізд ми бачили б чи далеко на кінець світу? А може там ще тепліше, бо до сонця було би не так далеко...

— Не пруютом, але праником намолочу тебе, — хотіла суворіша бути мати й гостро глянула на свого сина; Данилко знав, що мама не сердита.

— Ще неодну діжку бобу треба мені злускати й від паски до паски ніщо інше не робити, лише думати, як ці крила до макітри пришити, аби вгору та вділ літати...

— Літати? — здивувалася Олена й начасок її пригадалося, вона взяла мале дитя з колиски, поставила його дрібними ніжками на долівку та пробувала вчити його робити перші крочки; хлопчина весело махав руками й вона вела його попід пашки аж до порога... Крила, а може й не треба крил, бо думка без крил біжить... А голос має крила?

— Мамо, я возьму кошик, — поставив Данилко на мисник глечик від молока, — і ви казали, що підемо колоски на стернині збирати.

— Добре, добре, — взяла за руку мати Олена свого хлопчину та за руку повела його надвір, бо чомусь далі боялася, щоб не було цих крил.

— Не лінуйся вліті хилятися, будеш узимі добре відпочивати. — Олена знов оглянулася, якби чула; може вітерець звідкілясь таке шептає...

— Зеренце до зеренця, буде діжка! — тішився Данилко та йшов стерниною, збираючи важкі колоски пшениці. Не скололо його ані разу в ноги, бо він не ступав згори на стернянку, лише підсував легко свої ходачки й гостра соломина погиналася під його ходую, мов м'який пухнатий килим, розстелений до сонця здовж гірки за селом.

Тисячі таких рівних килимів лежали обабіч села, дороги та за річкою. Довгими мережками встелена вся горбовина й кожний клаптик, де мож заїхати плугом. Але ніколи не цікаво знати й вивідуватися, хто перший порисував ці довгі й широкі мережки. — Так було від початку та назавжди так мусить бути. І земля на те, щоб родила хліб, бо з хліба життя!

— А що пильніше робиш, то ще більше хочеться працювати, бо це Божий дар за добру працю.

Кошичок був уже повний, з того кінця ріллі вернувся Данилко до мами, що полола від хопти загінчик буряків і капусти та тішилася своїм багатством, бо не було на капусті гусениць, ані не обкусали слимаки корінців.

— На верету легко висипай колоски, дитино, — ласкаво веліла мати своєму робітникові, — сядь собі хвилину та спочинь, може спинка стерпла від згинання? — вона ще за чівку виймила з грядки довгу морковку, на вістрію мотики обшкробала та дала червону моркву хлопчині, — хрупай на здоров'я.

— Мамо, я не хочу вам робити прикрости, коли я дещо думаю і говорю, — взяв Данилко моркву від своєї доброї матері, — але, мамо, найкращий в цілому світі отець не зробив би стільки всякої добрятини своїм дітям, як ми маємо від Бога. Бачу довкола й таке собі сную.

— А ти не чув у церкві, як мовили Отець Духовний та наминали — любіть усім серцем і шануйте Господа Бога, бо Він наш Сотворитель і наш Батько. І без Бога ні до порога!

Поправив над лівим вухом свій соломковий Данилко та жваво далі згинався за знайденими колосками. Вертаючися з того кінця, він знову пристанув біля матері та нове шибнуло в його думках: — Качан мож їсти й капуста добра, а чому стебло-солому не годен на хліб зробити та їсти?

— Що, ти не корова, щоб мусів солому їсти?! — з усмішкою завважила мати та глянула на сина.

— Ні, ні не те, — думав голосно хлопчина, — але я ще з весни глядів і дивився, як тільки прозябала наша пшеничка, то зразу в стебелину росла й щойно потім вишшов на верхку колосок; колосок зацвів і з квіту вродилося зеренце. То ж усе з того самого м'яса; я не хочу со-

лому їсти, але, якби великий десь був голод, то... а чи я знаю?

Він знов узяв у руки свій кошичок і пильно дивився, щоб у стерні не залишити ані одного колоска. — Миші на зиму теж у своїх норах громадають колоски, пирій та всякі корінці. Суслики живцем ще зі стебла відкушують найкращі колоски; борсук своє сало плекає, навіть жаби лізуть до збіжжя.

— А може — якби голова така була велика мов мамина макітра, — сміявся сам до себе Данилко, — то й олії в ній було би більше. Чому горобчика легко спіймати й на полову? Але ворона має більшу голівку, то не годен її за хвіст злапати.

Пішла ще мати Олена з своїм Данилком подивитися, чи льон не повалився; сині голубі цвіти льону вище колін і червоний мак рядком біля борозни. Конюшинку теж вітер не покуйовдив і коноплі вже в голівки зав'язалися.

Під беріжком з-під каменя дзюрчить джерело й вода аж у зуби кусає, а далі за Княжою гіркою ця вода зв'язується з потічком, що далеко в Чорному лісі водограєм стрибає вгору та легко перескакує круті пороги, коли ж зловити пільногд коника та кинути його на ці стрибки, знечев'я плигне пструг і тільки білі коліснята розбурханої води летять від берега до берега.

— На патичку пекли хлопці пстружків, що їх ловили руками під плоскими воротами водограїв. А якби під ніч широким лозовим кошем загородити потік, повний мішок нападало б риби.

— Мамо, а чому кладуть снопи, — запитався Данилко, — в полукіпки, марадики, стіжки і завжди гузірям до середини?

— Якби слота запала, збіжжя начало б зростати, — спокійно відповіла мати Олена, — а якби колосками назовні, з'їли б миші зерно. В полукітках вичасовується, твердне збіжжя й солома сушиться, випріває. Перший сніп кладеться на землю, колосся згинається досередини та другим снопом теж колосками накривається зігнений сніпок, а пак доокола кладеться в шість гранок по п'ять снопів і полукіпок готовий.

— А марадик як плететься? — спитався Данилко.

— Перший сніп теж зігнений колосками досередини й накритий колоссям іншого снопа — поздовж себе; відтак з обох боків сніп біля снопа, аж виросте хатка по рамена, тоді накривається марадик снопами колоссям долину, щоб дощ не затікав досередини, але скапував на землю. Овес і ячмінь складаємо в марадики, пшеницю і жито в полукіпки.

— Порахувати ці хатки в полі, — сміявся Данилко, — то мож знати, чи хліба вродилося доволі та який багатий кожний господар.

— А якби до цього хліба, — думав собі Данилко й не говорив голосно, — якимось дивом видумати велику машину-корову, що з'їла б своїми залізними зубами й перетерла та вимішала всю траву, хопту, хабаззя? — він почіхався за вухом, трохи настрашився тої залізної корови, вона могла б руку відкусити й ведрами могли б люди молоко носити. — Данилко аж підскочив, він забув, що його ходачки на межі та босою ногою наздоптав колючку осо-ту. — Бодай же тебе біда взяла з такою головою та босими ногами.

— Ні, не скажу навіть Гринькові, — порпався хлопчина нігтем у своїй п'яті та ледве за чубок імив колючку, — ще прозвали б мене залізною короною.

Туркотали драбнясті вози й Данилкові хотілося сидіти високо на складених рівно понад драбини снопах, держати сильно віжки в руках і везти хліб до стодоли.

— Найкраща в світі така праця. — на беріжку біля дороги станув хлопчина та бачив усіх сусідів і хату діда Онисима між білявими тополями; за гіркою дідусева па-сіка.

— Або на розворі бодай обома руками держатися, щоб не згубитися, як скочить коло на камені; в зубах аж задзвонить...

— Але, коли прийде Спаса, то грушки вже тряси; бери мішки та йди по горішки...

Під вечір прийшов до Оленої хати листоноша й поклав на вікні білий лист. На коперті було багато печаток і цісар на значку не мав вусів і бороди. На зубчастому темно-фіолетному значку був напис: Канада та велика біла гусь.

— То не нашого няня письмо, — обережно обертала Олена листа в руці й якби чула якусь тривогу в серці, неспроможна була роздерти коперту.

— Відчини, дитино, — ледве промовила крізь сльози мати й дала листа Данилкові.

— Така Божа воля, — стояло чорним на білому в листі, — та не лиш він один погиб від того запального пороху. В праці при будові далекої дороги вистрілювали гору каміння, на милю довгої скали та й відламок упав висока на людей при роботі; шість людей при тому марно згинули.

— Добрий був робітник ваш батько й за людей перший впоминався. І мовив завжди, що до краю вертався б, залишив самою жінку й дитину, але поля замало, — читав рівно слово по слові Данилко й не знав, чи він ще живий, чи сниться такий чорний сон, чи земля догори ногами перевернулася та він, хата й мама падуть у безодню...

— Мамо, мамо! — повним зойку голосом крикнув Данилко й обома руками зловився мами за шию. — Не дайте мене, матусю! — він плакав і сильно держався своєї матусеньки рідної.

— Що ж ми без тебе діяти будемо? — лебеділа в розпуці мати, — а чого ж ти нас, няню найдорожчий саменьких і на чужих людоньків охабив¹⁾ сиротами? Хто ж тобі гріб м'яко постелить і рученьки білі вмие? Няню, наш няню!

---

¹⁾ Охабити — залишити, покинути.

— А чого ж ти чепуришся так на всі боки? — здивувалася мати Олена і пильно гляділа, як Данилко вдягнув біленьку сорочку, взув свої чобітки та гребінцем чесав свою чуприну.

— До діда піду, матусю, мені багато треба від них доброго навчитися. Який з мене буде господар, — дивився Данилко в очі своєї мами, — коли я ще колика не вмію затесати? В школі не вчать нас цього; писати — читати — рахувати, — а чому кропива кусає в руку, звідкіля я про це годен знати?

Олена, хоч вона цього й не хотіла, взяла рубець за паски в руки та понесла його до свого лица.

— Мамо, я вас завжди просив, як ще тато були в Канаді, — не плачте, і тепер вас прошу — не журіться. Маємо хату й своє полечко, то я вже беру на свою голову, що з голоду не повмираємо.

— Та, як тобі дитино, — тремтячим голосом мовила стурбована мати, — ставати до такої праці? Глянь лише на свої рученята...

— О-о, мамо, я вище тополі кину камінцем, — засміявся Данилко, — вчитися буду й вправляти.

Раз зроблю зле, то другим разом буде краще, а десятий раз мусить бути найліпше. То з віршами до школи те саме було; перший раз я прочитав віршок і мало ще залишалось у пам'яті, за другим читанням уже рядок хапався рядка; так і голосно повторюючи більше разів, увесь вірш заліз мені в голову.

Глибоко зітхнула мати Олена та й сама не знала, яку раду собі давати з таким хлопчиною.

— Казав мені ще Гнатко, що мені допоможе, — добавив Данилко, — а він сильний в руках, що двох відразу хлопців кине до землі. Ми вже раз пробували за хатою косити траву, то Данилко, мов перцем, махав косою, а мені коса

носом запорола до кретовиння та ніхто того не бачив, який з мене ще був косар.

— Візьми ще дідусеві, ти косарику, — з усмішкою промовила мати, — в кошичку наших медівок-грушок і грудку зав'яжи в полотенце сира...

— Мамо, а я ще хотів би, — застановився Данилко, — якось так і роботу кожна робити й вас так шанувати, щоб тішилися наші няньо, хоч їх і не буде більше між нами, але вони дивляться на нас і я знаю, всьо бачать з неба.

Голосно зойкнуло серце й побігла швиденько мати в комору — сирок приладити для дідуся.

Серединою дороги йшов Данилко та вірив, що якби тато приїхали з Канади та землички докупили, а може й нову хату побудували, — однаково ж наймився б він хоч на рік до господаря Михайла Ваврика, бо в його коники мов ласиці, важко їх у руках за віжки втримати; ще хтось казав, що сам святий архангел Михаїл — якби ходив по землі та вчив людей добрими бути, то він сміло міг би осьодлати Буланого й полетіти понад хмари. А граблі, ланцюги, коса, сорика — кожна річ на своєму місці; треба дечого — опівночі без світла знайдеш, лише сягни рукою.

— Боже, Боже, — зітхнув хлопчина й скинув капелюшок з голови, переходячи біля каплички, — яке ж миле й гарне наше село; де рідний край, там і під ялиною рай...

— З бричкою полетіли б коні... — біля приходства озирнувся Данилко, — до цих коней я не газда, руки з рамен мені повиривали б, ці два Шпаки.

— То, де ж удорожилися ви, чесний господарю? — підбіг з свого подвір'я на дорогу Гнатко та жартома спинив свого побратима Данилка.

— Ого, вже скінчилося байдикування, — махнув рукою Данилко, — мама плачуть, а я закуций до господарки; навіть не знаю, від чого починати.

— Знаю, знаю я добре, брате, — і собі посумнів Гнатко, — наші тато не вернулися з війни; добре собаче жало в'їдалося в печінки...

— До діда йду по розум, — виправдував себе Данилко, — якби то зробити, щоб не банували мама. Що слово, то вже запаска до очей. Та вже не вернеться. Бодай же було на сім миль запалося це канадійське каміння, що живих людей до гробу жене! Ще якби були хоч раз добре

начіхали буком мою спину тато, то може й жалю такого не було б...

— А мій вітчим, — скільки разів гарбував мій задок? — ішли хлопці нога в ному, — однаково шанувати треба. Може й добре, а ти знаєш, який з мене шибеняк; навіть жабам спокійно дихати не давав... Но, то пам'ятай, коли-небудь треба буде допомогти, лише свисни...

Не лиш у Данилковому серці тоскно було, але й всі люди від кінця до кінця села в жалобі; коли згоріла Рабадікова хижа, теж плакали всі сусіди й кожний привіз із свого ліса смереку, або дві, щоб нову якнайшвидше вигородити. — То хата, хатою; Олениного ж чоловіка в Канаді каміння забило й вона сирота з малим хлопчиною навіть не знає, де є могила батька...

Не спішився дуже Данилко, статочно йшов дорогою.

— А може є десь книжки такі, — думав собі хлопчина, — що вчать, як сіяти збіжжя, щоб не один виріс колосок, але два на одному стеблі... І тоді не треба б за море бігти на чорну роботу, бо там неодному полетить ще голова до землі.

Здалека бачив Данилко дідусеву хату й білі тополі, якби стояли на сторожі біля загороди та смерековий лісок, щоб узимі мороз і вітряниця від ріки не пекли гарячим лезом очей.

Тельнькнуло серце Данилкові й хлопчина не знав насправді, яку бесіду треба б з дідом починати. Це ж уже не хлоп'ячі іграшки.

— Слава Ісусу Христу! Прийшов я привітати дас, дідуню, — легко переступав поріг хати Данилко і держав кошичок у лівій руці та в правій свій соломковий, — та мама просять вас покушати наших медівок і привіт передають.

— На віки слава! — метнувся дідусь Онисим до порога, — заходи, заходи й вітай в нашій хаті. Тішуся, що ти, Данилку, прийшов до нас. — Я знаю, дитино, — поклав дідусь свою руку на рам'я хлопчини, — яке горе знечев'я впало на матір убогу, твою сиротину.

Закрутилися сльози на очах хлопчини і насили він ледве промовив: — Та вони тільки плачуть і запаскою очі втирають...

— Сталося і не відстанеться; така Божа воля! — спо-

кійно мовив старичок, — а нам живим живе думати.

— Верабоже¹⁾, дідусю, навіть не знаю, — поспішно перебив Данилко, — з котрого кута починати... Подитячому я бачив досі все дококола себе й мов метеликові, легко мені було.

— А ти думаєш, що й яблунька відразу родить яблука? — засміявся дідусь Онисим.

— Якби може не думав я, — виправдував себе Данилко, — але, наче малі крілики, скачуть мені в голові різні вигадки, то мені так забажається, щоб наше село найкращим було на всі гори й люди щасливі...

— Це нема гріху любити цілим серцем своє село і людей, — вдоволено мовив дідусь, — знаєш, що я тебе теж люблю, мов свого сина.

— Знаю, дідусю й тому я до вас з відвагою йшов і буду вас просити, — Данилко низько вкланився перед дідусем, — допоможіть мені вашою доброю радою, як я маю статися добрим господарем і шанувати свою маму й всіх сусідів?

— Ти вродився вже на такого, — тепло дивився дідусь на хлопчину, — найважлише, що бажаєш і розумом і серцем, тому й журишся, бо без журби та не шукаючи, ніхто ще не знайшов правди.

— Я хотів би, дідусю, — відсмілився хлопчина, — щоб і вода на Вислоці так бігла, як ми їй прикажемо та помагала нам у роботах. — Або вітер гуляє, свище й дерева може з корінням перевертати; чому ж його силу не заставити до праці? І малини в лісі дико ростуть, якби їх приніс до городу, або гриби й горіхи, напевно кращі плекані...

— Данилку, — заявив весело дідусь Онисим, — ти мене в кут загнав своїми думками.

— Ні, дідусю, ні, — настоював Данилко, — може й тато не мусіли за море їхати, бо наше багатство ще більше, як денебудь у світі. — Але мені здається, що ніхто ще не пробував його вихіснувати. Не думав я про це ніколи, аж доки не впав тягар на мою голову.

Тішився старичок і думав собі — звідкіля взявся такий статочний розум у цього пахоляти.

---

¹⁾ Верабоже — Бігме, на правду.

— Прийшов до мене по раду, — тепло було на серці в дідуся, — а розум у нього за десятьох. Над сиротою Бог з калитою. — бігли думки в дідуся.

— Справді Божа дитина, — повів свій зір дідусь Онисим до намісних образів на стіні над ладою та з подякою в душі глядів на Розп'яття Христове і Пресвяту Богородицю.

— Щаслива мати, що має такого сина, — тішився далі старичок і пригадував свої молоді літа.

— Але в мене були батьки та я від тата перебрав їх науку, — бігли в діда думки, — потім і господарку, як уже дозрів я до важкої праці...

— Майстер з тебе, Данилку, — голосно промовив дідусь, — на всі руки.

— Зубчика до гребель, дідусю, не зробив я ще ніколи, або, як переводити гряділь на плузі, щоб різалась грубша скиба — ось takiй з мене майстер. — похитав головою хлопчина.

— І на пасіці, — глядів у вікно Данилко, — хотів би я теж визнаватися; з меду можна б і ліки всякі робити, коли діти хворіють.

— Якби не в'аш пахучий мід, дідусю, коли я ще не ходив до школи та побіг босоніж на лід совгатися, була б напевно хрипка задавила мені гартанку. Досьогодні я вам, дідусю, вдячний, бо кашель виперав мені очі наверх, — оповідав хлопчина, — та не лиш за те я вам завжди вдячний, але й тому, що ви, дідусю, від малого показали мені та вчили мене про цю красу, що царює на нашому Божому світі, в наших горах. Від вас я навчився бачити, як живе і дихає земля, як пахне сонце, як зі сну будиться чорний ліс; найбільше я думав над тим, що ми й земля — це одне та чому треба любити цю нашу святу матір-землицю, понад усе в світі.

Дивився дідусь Онисим широкими очима на Данилка, слухав його слів про святу нашу прабатьківську, найріднішу земельку; — дійсно благословенна наша земля, коли на ній родяться такі діти. — Українська з правіків зеленъ-землиця!

Якби велике свято було сьогодні, або Празники, за ладою сиділи та хлібом і медом гостилися господарі: — дідусь Онисим і Данилко, що прийшов до свого найкращо-

го, — після Господа Бога й своєї матері — приятеля, навчатися основної господарської азбуки: — Чому не сіяти ячменю, коли місяць у понові; як захоронити пшеницю, щоб грудка їй не забила; коли косити конюшину, щоб коні не хворіли на мишку. А може б усі зорі позбирати до мішка та рахувати, які ще хосенні поради знав дідусь Онисим і повними пригорщами зсипав їх у молоде гаряче серце Данилка та роз'я снював його молодечий спрагнений всякої мудрости розум; наче на молодій ниві скиба біля скиби, цвітка побіч цвітки.

— А якби слимаки кинулись на весні на пшеничку, то вчора на межі посієш ячмінну полову; вона вигубить слимаків...

— Певно, що краща яблунька в саді, як ясінь або верба. І людям приємніше й діти мають свої овочі...

— Сонце — коли воно своїми пальчатами благословить нашу землю, мені мимохіть уста починають шептати псалом-молитву "Помилуй м'я Боже, по великій милості Твоїй"...

— А мені, дідусю, — сумовито мовив Данилко, — одна ніч така об'явилася, коли сон мені не брався, шукав я своїми очима, чому няньо мусіли нас осиротити, то мені здавалося, що я може вже зо сто років по нашій землі ходжу та заєдно шукаю якесь дзеркальце, щоб у ньому знайти нашу правду...

— Дідусю, але ви мені вибачайте, що я Вам забрав стільки багато часу, — ще дідусь не спокмітився, — Данилко поцілував праву руку цього старичка й низько йому поклонився: — Мені легко, дідусю, на серці та я не буду вже боятися, ані — чому сльози на маминих очах, ані — чи я подолаю свої обов'язки. — Боже, Вам, запласть.

Росянистою межею вертався Данилко до своєї любної матері; не біг, ані не принаглявав своєї ходи. М'яко тудою йти та тихо, мов у церкві у Страстну п'ятницю, бо земля вродила хліб і тепер відпочиває.

Щойно переходячи Княжою гіркою, побачив хлопчина, як довга тінь лягала на ріллях, наче вона хотіла навіки прив'язати його до цієї рідної скиби, що родить хліб і життя, щастя та радість.

— О, земле, земле — рідна мати; за тебе життя варто віддати!

